

1932

HOLNAP, HOLNAPUTÁN . . .

Már tíz napja úgy éltek, mint az őrültek. Sötétben, hfrek, bizonyosságok nélkül, rémségek, rettenetek, riadalmak között. – Kint tanyáztak a szabad ég alatt, a piszkos autókban, a szűk sátrak-

ban, zilált arccal, szemükben a téboly ingatag lámpása integetett. Gyerekek nyafogtak, piszkos munkásasszonyok átkozódtak, az emberek minden kis zörejre felsikoltottak, híreket szomjaztak, a levegőt kémlelték, és álmatagon, figyelmetlenül fel-felriadozva ógyelegek ide-oda.

– Borzasztó! Borzasztó!

A katonaság kint tanyázott a Houdan határában. Szétszórta, zül-
lötten, rosszkedvűen, fáradtan, mint a többi emberek. A tisztek ke-
veset beszéltek, szelídek és szórakozottak voltak, az őrmestereknek
is elment a kedvük a káromkodástól.

– Menjünk a vasútvonal mentén – indítványozta Róbert. – Arra
sokan szoknek át. Különben is . . . Ki törődik a katonákkal?

– Akkor gyalog kell mennünk, ha csak valahogy Septeuil-ig nem
jutunk az autóval. Csak azt tudnám bizonyosan, hogy a foszgén mo-
torrobbanást okoz-e, avagy csak rémhír ez is, mint a többi?

– Nem, nem, ez komoly lehet. A katonaság nem használ egy mo-
tort sem, pedig én magam láttam, mennyi katonai gép áll kint az
úton.

Az utak különben is tele vannak autókkal. Még Septeuil-ig sem
lehetne menni.

– Én mégis megyek! – kiáltotta Róbert. – Gyalog.

A parancsnokságot folyton ostromolták, hogy jöttek-e már hírek a
Városból, de a katonák csak vállukat vonogatták.

– De mikor mehetünk már egyszer?

– Aki a halálba akar rohanni, az mehet – szólt fanyarul egy fiatal
hadnagy, és csúnya ráncok karcolták össze bágyadt arcát.

Zavaros, rekedt rikoltozás követte szavait. Azt mondják, sokan
már visszajöttek. Miért nem engedik hát őket? Meddig kell még itt
várni? Mikor kapnak már friss kenyeret? Ezt így tovább nem lehet
kibírni! Meg kell örülni! Meg kell örülni!

Róbert észre sem vette, hol van a katonai kordon. Már Tacoigni-
éres közelében járt, amikor két katona sietett utána.

– Hova megy?

– Ameddig lehet – szólt Róbert, és kissé meglassította lépteit. –
És maguk hova mennek?

A katonák nem válaszoltak erre a kérdésre, hanem arról beszél-
tek, hogy Versailles-ban sokan életben maradtak, és állítólag katonai
bizottság is ment volna Versailles-ba. Róbert vidámabb lett erre a
beszédre, talán nem is igaz az az elképzelhetetlen borzalom. Némán,

friss lendülettel lépkedett a sínek között, elől ment a nyúlánk, kék szemű katona, mögötte Róbert, és az alacsonyabb, akinek az egyik szemöldöke ferdén felfelé szökött, s ezért valami hetyke, hamiskás kifejezése volt az arcának.

Két sportsapkás fiatalember tűnt fel a töltésen, velük szembe jöttek. Az egyik különösen izgatott volt.

– Ne menjetek! Még eddig mindenki meghalt, aki Versailles-ig ment.

– Ti honnan jöttök? – kérdezte a kék szemű katona.

– Villiers-ből. De tovább nem lehet. – Egy élő lelket sem látni arafelé. Érezni már a gázszagot . . .

– Én csak Sèvres-ig mennék – mondta tétován és szomorúan a ferde szemöldökű. – Ott van a lakásom, ott hagytam a családom . . .

– Nem lehet! – siránkozott furcsa arcrándulással a sportsapkás. – Én is mindent elvesztettem . . . Mindenkim a Városban maradt . . . Ez borzasztó!

Arcán végigcsorogtak a könnyek. Lecsuklott fejfelé bandukolt tovább. Társa egy szót sem szólt, némán ment utána, mint az árnyék. A katonák kissé megálltak, látszott rajtuk, hogy tétováznak. Róbert türelmetlen lett, és indulni készült.

– Addig megyünk, ameddig lehet.

A katonák lassan megindultak. Most Róbert ment elől. Valami kertészettel mellett mentek el, sok tarka rózsza, orchidea, krizantém és más virág virított önfeledten, lágy, őszi színekben. Róbert nem vette észre a virágokat, pedig máskor mindig Blanche-ra gondolt, ha virágot látott. Mert Blanche nagyon szerette őket, sokáig őrizgette, ápolgatta, babusgatta, locsolgatta azt a pár kis cserepet, amit születésnapjára kapott. Mindegyik olcsó, ványadt virág felfrissült a lágy, simogatós asszonykezek alatt. Róbert ugyan Blanche-ra gondolt, de azért nem vette észre a virágoskertet.

Néhány ház állott a sínek mentén, az egyik előtt emberek álldogáltak. Róbert kissé megtorpant. Egy katona feléjük tartott.

– Mi az? Szöktök? – és mosolygott.

Ez volt talán az első ember, akit mosolyogni láttak. Róbert is nevetni próbált, de nem a legjobban sikerült. A katona komoly lett, azonban csupa jóakarattal maradt.

– Versailles-ig mehettek, most jött vissza egy vegyész mérnök, aki reggel ment át kerékpáron.

– No és mit mesél? Mi van Versailles-ban?

– Mi legyen – szolt most már szinte komoran a mosolygós katona.
– Halál. Csak halál.

– De – erősködött Róbert –, Houdanban azt beszélték, hogy sokan életben maradtak . . .

A katona legyintett, és tovább ment. A vándorokat megint valami tétovaság gáncsolta el iramló szándékukban, de aztán mégis megindultak, s pár perc múlva már rendes katonás ütemben mentek Garancières-ig. Onnan már csak tíz kilométer Villiers, ahonnan viszont tizenkét kilométer Versailles. A katonáknál térkép is volt, ezért tudták olyan pontosan az adatokat.

– Én csak Sèvres-ig mennék – lihegett a ferde szemöldökű, aki legkevésbé bírta az iramot –, de azt hiszem . . . ne menjünk ma Villiers-nél tovább. Addigra este lesz. Mindenütt sötétség lesz, és én félek a sötétségtől.

Fáradtak voltak, és kicsit tébolyodottak, mint mindenki, aki tíz nap óta a Városon kívül várakozott, borzongott, remegett, átkozódott.

Garancières körül katonák tanyáztak. Az egyik – őrmester lehetett – szürke körgallérban állt az egyik csoportban, és mikor észrevette a jövevényeket, nagy, kemény lépésekkel feléjük tartott.

– Hova mentek? – kérdezte nyersen.

A nyúlánk, kék szemű volt a legnyugodtabb, a kis sèvres-i meg Róbert lihegtek a gyors tempótól meg az izgalomtól. Ezért a kék szemű válaszolt:

– Addig megyünk, ameddig lehet.

– Hát nem tudjátok, hogy a kordonon túl senki sem mehet a parancsnokság engedélye nélkül? Mi? A halálba akartok menni? A mérges gázokat eddig hozza a szél.

– De hátha . . . – ellenkezett Róbert – életben maradtak . . . talán csak elájultak . . .

– Ostoba beszéd! Senki sem maradt életben! Négymillió ember halt meg percek alatt! Ez biztos. A repülőgépek mindennap kémlelik a Várost, de az életnek eddig semmi nyoma sem volt fellelhető. És kísérleteket is csinálnak, de eddig a gázok még nem oszlottak szét, még mindig életveszélyesek. Most tehát eleget beszéltem. Hátra arc! Vissza a kordon mögé!

– Őrmester úr – fújt szánalomkeltően a köpcös sèvres-i –, legalább azt engedje meg, hogy kissé kipihenjük magunkat. Nagyon fáradtak vagyunk.

– Hát üljetek le.

Nagy szuszogások közt telepedtek le a talpfákra. Az őrmester ott hagyta őket. Hallgattak. Nagyon csüggedtek voltak, de azért mindhármukban a kétely tovább dacoskodott. Tovább és tovább, ha mindjárt a halálba is, de tovább a régi világba, az ővéikhez a Városba! A kék szemű egy kis tabacra gondolt a Place de Clignancourt-on, a kaszárnyával szemben. A ferde szemöldökűnek anyja jutott eszébe, amint a gázon a kávé melegíti. Istenem, iszik-e még olyan jó, meleg kávé abban a rózsás ibrikben? Róbert most észrevette az előtte elnyúló keskeny kertet, a bágyadt sárga rózsákat, és Blanche-ra meg Susanne-ra gondolt.

Csőkönyösen hitte, hogy őt várják odahaza, felesége kikérdezi majd, hogy hol járt, milyen üzleteket csinált, és ő már készülődött a válaszra. Angers-ban elég jól dolgozott, és Bretagne-ban is eladott néhány villamos vajaköplőt. Mindent összevetve, meg lehet elégedve ezzel a kéthetes útjával . . .

– Nincs egy cigarettátok? – kérdezte a sèvres-i, és szemöldöke még ferdébbnek tűnt fel.

Senki sem válaszolt, talán nem is hallották ezt az ostoba kérdést. Napok óta nem lehetett cigarettához jutni, ezért teljesen haszontalan dolog volt cigarettáról beszélni. A kék szemű hátradőlt, és lehunyta szemét. Keserűen káromkodós hangszíjjal nyögött egyet. Róbert óvatosan lement, és körülnézett. A vidék teljesen néptelennek látszott, úgy látszik, csak a másik oldalon vannak katonák. Néhány bizonytalan lépést tett előre, a Város felé. Egyszerre megállt. Mintha valaki kiáltott volna . . . Visszanéz. Minden mozdulatlan. Ismét pár lépést tesz. Érzí, hogy lábai vizesek, a talaj itt lenn ingoványos, de most már mindegy. Tovább! Tovább!

Mikor már jó messze járt, akkor nézett csak vissza. Sehöl senki, a csend szinte rettenetes. Felkúszott megint a töltsre. A két katona még mindig ott hevert, de a garancières-i katonákat elfődték a fák. Boldogan szaladni kezdett, néha hangosan felkacagott, és rakoncátlanul kurjantott. Egy néptelen órház vagy állomás tűnt el mellette, három tehervagon, azután csak fák, póznák és csend, csend, csend. Most kezdte először érezni a csend borzalmát, és úgy akart ellene védekezni, mint gyerekkorában, amikor fojtott, sötét csendben ment át kis házuk udvarán: dudorászott. És egy régi, kopott kuplé dallamával sietett, botorkált, lihegett előre, egyre előre. Egyszerre megnémult és megtorpant. Valami mozgott a távolban, a töltés alatt húzódó úton. Róbert leguggolt, és

négykézláb kúszott a legközelebbi bokorig. Szíve rettenetesen kalapált, úgy érezte, hogy most észreveszik, és visszaviszik. A foga is vacogni kezdett, mintha a hideg lelné. Szájában mégis valami forró szomjúság lángolt. Még beteg lesz, és gondot okoz Blanche-nak . . .

Két katona közeledett, és egy asszony dülöngött közöttük, mintha részeg lenne. Az asszony kiabált, sikoltozott, de Róbert zakatoló szíve és lázban zúgó feje miatt semmit sem értett. A két katona húzta, toltá az asszonyt. Az asszonymnak kormos volt az arca, szemei ijesztően fénytettek. Végre elmentek, és Róbert végre felemelkedhetett. Kissé szédült, de azért megint szaladva botorkált tovább. A torka kízóan száraz volt. Nem messze valamit fényleni látott: csatorna, patak vagy poshadt ingovány? Mit bánja ő! Szomjas, hát iszik. A víz a boruló esti fénynél elég tisztának látszott. Róbert ráhajolt a zöld tükörrre, bal kezével egy kiálló kőre támaszkodott, és száraz nyelvvel kutya módra lepetyelte a vizet. Fáradt, türelmetlen és ügyetlen volt, hamarosan vizes lett az arca, a kabátja, a melle, a könyöke, de legalább szomjúsága csillapodott. Mikor pedig torka szárazsága alábbhagyott, valami hirtelen álmoság zuhant rá. Alig tud pár lépést tenni. Szemhéját már semmi sem tudja felpeckelve tartani, lábaira titkos súlyok akaszkodnak. Jaj, de fáradt! . . .

Csendes este pihegett a dermedt tájon. Zugos, borzongós csend, amely nagyon hasonlított a halálhoz. Az országúton semmi, a töltésen semmi, a Városban semmi, az égen semmi; se hang, se fény, se mozgás.

Róbert lehullott a töltés lankáján. Néhány percig átborzongott rajta ennek az esti csendnek és fénytelenységnek minden iszonyata, aztán hirtelen lecsukódtak szemei, és nyitott szájjal horkolni kezdett, mint otthon Blanche mellett a Rue Lecourbe tisztátlan bérházában.

*

Egy rigó fűyült az egyik aszott cseresznyefán, és Róbert felriadt. Már hajnalodott. Hideg párák pihegtek a mozdulatlan táj felett. Az ég morcosan ráncolgatta felhős arcát, fönt nyugtalan szél nyargalászott a felhők között. A rigófütty szinte ordításnak tűnt ebben a végtelen, dermedt csendben, ebben a vigasztalan süketségben.

Róbert megint lement a vízhez, bedugta nyelvét a vízbe, ivott, megdörzsölte arcát, szemét, halántékát. Fázott, de azért jólesett ez a mosdás, valahogy úgy érezte, hogy kimossa szemeiből ennek a néma, halálarcú tájnak a képét, mint egy bamba álom emlékét. Csak

egy pillanatig gondolt arra, hogy rendbe kellene hoznia magát, azután lebiggyesztette ajkát, jobb keze feje legyinteni próbált: a halottaknak így is jó lesz!

– De nem! Nem!

És máris sietett, dacosan, szaporán lépdelt, haját a szél cibálta, arcába csípős szagok csapódtak.

– Élnek, élnek! – dudorászta, ordítgatta akaratosan, a halott csenddel ingerkedve.

A széles és sima országúton ment tovább, néha már egészen tisztán intett feléje Versailles. Most már bizonyosra vette, hogy Versailles-ig akadály nélkül eljuthat, talán még tovább is.

Szaladni kezdett. Versailles, ott van Versailles! Gyerekes ujjongás ágaskodott, ingerkedett bensejében. Mintha megszökött volna az iskolából, a sanda szemű tanító most biztosan őt szidja, beírja a könyvbe, de ő a határtalan szabadságban tombol, vágyai után szalad, és csupa tiltott dolgot fog ma elkövetni. Versailles, a szökés, a szabadelvesség? És most itt van Versailles előtt, túl mindenféle szófogadás, katonai kordonon, bölcs belátáson. Versailles!

Szinte állandóan szaladt, de egyszerre megtorpant. Egy kerékpáros tűnt fel az úton, egy élő, mozgó kerékpáros. Sietve közeledett feléje. Róbert megkövülve nézte a közeledő életet, szíve folyton magasabban lebegett a mellkasában. Most rajtakapták. A menekülésre nem lehet gondolni, elrejtőzni sem lehet már. Visszaviszik! Nem tudott egy lépést sem tenni, lábai zsibbadtan, bénultan cölöpöztek a földbe.

A kerékpáros lassított. Szeléd arcú fiatalembernek látszott.

– A bizottság a Butte Montbauronon van. Hozott valami élő állatot? Tegnap három macskánk megdöglött. Nem látott valami állatot itt a közelben?

– Nem láttam – mondta Róbert hirtelen nyugalómmal, és megigazította nyakkendőjét. – Egy-két rigót hallottam füttyüreszni arrafelé.

A kerékpáros kissé mosolygott.

– Az nem jó. Az őrnagy úr azt mondta, hogy macskát, kutyát vagy nyulat hozzak a kísérletekre.

– Akkor vissza kell menni Houdanig. Ott van elég.

– Az messze van, a bizottság pedig ma még a Városig szeretne menni. Kár, hogy motorral nem lehet . . .

A kerékpáros indulni készült.

– Hol van a bizottság? – vetette oda könnyedén Róbert, mert már biztosnak érezte magát.

– A Butte Montbauronon. De ne menjen az állomás felé, mert ott rettenetes sok a hulla. Menjen inkább a töltés mellett, és kerüljön Sceaux irányába.

A kerékpáros már ment is. Róbert nagy komoly lépésekkel ment Versailles felé. Mintha valami bizonyosság költözött volna belsejébe, mintha visszatért volna egyensúlya, önbizalma, életcélja. Legjobb, ha jelentkezik a bizottságnál, hogy hajlandó bemenni a Városba, a Rue Lecourbe-ig. Esetleg elvállalja egy kutya vagy egy házinyúl szerepét. Ő nem fél a hulláktól, sőt attól sem fél, hogy a mérges gázok, amelyek itt-ott megrekedtek, megölhetik. Ezért legokosabb, ha jelentkezik a bizottságnál, és elvállalja azt a szerepet, amit reá bíznak. A bizottság, úgy látszik, vár valakit, különben a kerékpáros nem közölte volna, hogy a Butte Montbauronra menjen. Nyilván összetévesztette valakivel. Valószínűleg nem fest olyan züllötten. De hát fontos-e ilyenkor a tiszta gallér, a borotvált arc, a vasalt nadrág, a kecsesen megkötött nyakkendő? Fontos-e még valami eztán és emellett a nagy Halál után?

Lassabban, de azért tétovázás vagy csüggedés nélkül ment Versailles felé. A nap feltápáskodott, a szürke felhőrongyok mintha foszladoztak volna. A szél megrázta a fáradt fákat. Róbert éhes volt. Talán Versailles-ban, a bizottságnál kap valamit enni. Csak ne lásson sok hullát . . .

Valami édeskés, áporodott illat lengett a széllel, mintha rothadt kajszibarackok erjednének valahol. Néha olyan érzése volt, mintha pörkölt gumiszaggal vegyülne ez az édes, rothadt sóhajtás. Ezek az illatok lennének a gázok, a hullák, az üszkös házromok, a rengeteg borzalom előreküldött hírnökei? Róbert kissé nehezebben lélegzett, máskor azonban meg kellett állapítania, hogy ez a lélegzési zavar csak képzelődés. Ilyenkor elevenebb lett, frissen lépkedett, de ha ismét fanyar, furcsa szagot érzett, akkor lecsuklott a feje, és sáros, maszatos zsebkendőjét az orra alá tartotta.

Messziről egy autót látott, mintha még több is állna mögötte. A kíváncsiság erősebb iramot adott lépteinek, a rettenetes sejtelem, amely lelkét megülte, elfelejtette a sűrűsödő, émelygős gázokat. A házak, ezek a sápadt, élettelen kulisszák egyre szaporodtak, amott egy csonka gyárkémény, körülötte füstös, hűlt romok. Róbert mellében félelmes nyugtalanságok bizsergtek, mintha valami elképzelhetetlen, érdekes és nagyszerű dologra várna, mely pár perc, vagy pillanat múlva feltárul előtte. És íme, már itt is van a nagyszerű borzalom!

Az első autó lecsúszott az árokba. Szép fényes, borvörös autó volt. Róbert óvatosan közeledett feléje. Hát igen: benne vannak! Öten, egymásra hullottan, az egyik nő az ajtó kilincsen tartja a kezét. A sarokban egy öregúr szőrös, zöld arcával Róbertra néz, a többi egymás hegyén-hátán.

– Ez rettenetes! – kiáltotta a borzalomtól fuldokolva, és a többi autóhoz rohant.

A második autó kis szürke taxi. Négyen ülnek benne. A sofőr feje a volánon fekszik, mintha aludna. Hátha csakugyan alszik. Az egyik férfi tátott szájjal fekszik a másik vállán. Arca szürkészöld, kockás, barna sapkáját erősen a homlokába húzta, nyakkendője pipacspiros, és szinte világt a rothadt, szürke arc alatt.

Róbert néhány lépéssel eltámolygott az autóktól, és köpött, prüszkölt, mintha valami undorító bogár repült volna a szájába. De ezzel a köpködéssel nem könnyebbült meg, hiába akart tovább sietni, valami fárasztó, nyomasztó érzés kínozta, fojtogatta, egyre több nyál szaladt össze a szájában, a gázok kószáló, fanyar szaga, a hullák édes bűze betöltötte orrát, száját, egész agyvelejét. Öklöndözni kezdett. Meg kellett állnia, szájából csorgott a nyál. Aztán előretámolygott, bukdácsolt, mint egy részeg, s így támolyogva jutott be Versailles utcáiba. Jóformán semmit sem látott.

– Az állomást elkerülni! Ott sok a hulla!

Ezt a figyelmeztetést ismételte, s egyszerre csak egy sorompó zárta el az útját. Ki felejtette el ezt felhúzni? Megkerülte a sorompót, majd a sínek között szaladt tovább. Így bejutott a Városba! Lelkesen szaladt. Nyála még csorgott, szemei vizesek és vörösek voltak az öklöndözéstől. És most a házak, utcák, hidak, felbillent motorok, ferde autók és zöldes, kókadt fejű emberek között érezte meg a legborzasztóbb valamit, ami minden bűznél, gáznál, tátott szájú hullánál és füstös, roskadt házaknál rettenetesebb: a csendet.

Csend! Csend! Süket, végtelen csend! – Mintha bedugultak volna a fülei. De lépéseit, a kavicsok riadt zörrenését tisztán hallja. Körülötte tehát a halál hallgatott. Csak ő élt, csak ő, egyedül.

Ez a halott csend végiglúdbőrözött a hátán, és zúgni kezdett a fejében. Csend, mindig csend, mely egyre szorosabban öleli át, mint valami szűkülő abroncs.

– Halló! – kiáltotta bele a rettenetes dermedtségbe.

– Halló – kiáltotta még egyszer felemelt fejjel és kétségbeesett grimasszal.

Nem látta az utat, nem törődött a bezárt ajtókkal, az elhamvadt házakkal, a fonnyadt, leforrázott salátára emlékeztető fákkal, az itt-ott felbúzló hullákkal. Dülledt, vörös szemmel sietett, botorkált a sínek között és mellett, és mereven előrenézett. Nem érezte már többé a hullabűzt, az üszkös romok fanyar leheletét, a megrekedt szelet, amely olykor lágyan végigtapogatta a barackillatú gázokat. Nem érezte a csapongó, piszkos, züllött testét. Nem érezte már az éhséget, a szomjúságot, csak ment, ment, néha lassított és mosolygott, máskor sietve és fontoskodó arccal lépkedett tovább.

– Élet! Élet! – robbant ki egyszerre, mert valahol egy motor kezdett bűgni.

Ide-oda kapta a fejét, közben kurta nyivogások szakadtak ki belőle. A motor kattogása szinte elviselhetetlenül erőssé vált, pedig a repülőgép még messze és magasán járt. A levegő zúgott, pattogott, berregett, kalapált, megjött az élet, a zaj, a feltámadás.

Róbertnek egy régi keleti jelenet jutott az eszébe. Színházban látta-e, avagy a moziban? De most utánoznia kellett ezt a jelenetet. Levetette magát a földre, majd felemelkedett, kitérta karjait, és becsukott szemmel kiabálta:

– Allah! Allah!

Azután ismét levetette magát, mint egy imádkozó fellah. A repülőgép Versailles felett bűgött, ballagott, majd eltűnt, és egyre halkabban duruzsolt. Róbert várt, megvárta, míg a csend ismét olyan hatalmas és rettenetes lett, mint az előbb. És a csend tágult, terebélyesedett, mindent betöltött, mint az óceán az elsüllyedt hajóban. Róbert süketen feküdt a kavicsokon, majd hirtelen felugrott, és megcibálta fülét. Kisujját bedugta az egyik fülébe, és rázni kezdte, hátha felnylik a hangok lezárt kapuja, de hiába. A másikat is megpiszkálta, de a csend kérlelhetetlen volt. Oh, ha megint valami motor berregne, ha valami kiáltás, üvöltés hasítaná szét a hangtalanságot! Ha csak halk beszéd, távoli zene, fojtott ének, dűnnyögő, nyöszörgő pusmogás, csüggedt sóhajtás, valami sápadt hang duruzsolna körülötte! Ha valami susogás, álomszerű surranás, egércincogás jelentené, sejtetné, bizonyítaná az életet.

De ez a csend kibírhatatlan.

Ujját ismét fülébe fúrja, és oly türelmetlenül rázza, hogy fájdalom hasogatja a fejét. Mikor pedig kihúzza, körmén friss, piros vér csillog. A csend azonban süket, és mozdulatlan, mint a keleti istenszobor.

Róbert tétova tekintete most végigtapogatta a környéket. A töltés kissé magasabban vezetett, előtte Sèvres hallgatott. Az ott talán Meudon és a meudoni erdő. Hullát sehol sem látni. Amott fekete foltok, ott tűz lehetett. De abban az irányban az Eiffel-torony banális alakja hívogat a tiszta kék égben. És kupolák és tornyok és kémények: a Város!

Róbert most sietős léptekkel botorkált tovább és tovább. Tekintete ismét zavaros lett, már nem vette észre a megdermedt élet, meg a kimúlt és rothadó Szív megrázó jeleit: az összetorlódott autókat, a felborult autóbuszokat, a hullák döbbenetes helyzetét, mely olykor élőt sejtett az oszladozó emberekben. Útját kétszer is elállták az összetorlódott autók, de Róbert mindig talált kis rést, ahol átsurrantott. A félelem már éppoly ismeretlen volt számára, mint az undor, nyugodtan gázolt át hullákon, bűzökön, borzalmakon. Minél közelebb érezte a Várost, annál inkább rohant és törtetett. Száguldása szinte ösztönös volt, nem tudta, merre jár, Sèvres-ben alig járt egy-kétszer életében, mégis letért a sínekről, és a legrövidebb úton igyekezett a Város felé. Egyszerre eszébe jutott, hogy a kis ferde szemöldökű most már itthon lenne, az anyja talán itt lakik a közelben, de azután elmerült a kis sèvres-i köpcös alakja.

Mikor a Szajnához ért, szinte megdöbbsent a folyó életén. A Szajna, íme, él, folyik és szinte zúg ebben a rettenetes csendben. Él, mozog, beszél! És Róbertben most ismét felszakadt a remény: hátha él Blanche és Susanne?

– Igen, űk élnek!

Alig tudott átmenni a hídon. Valami húzta, hívogatta, hogy ezt a boldog vízzúgást hallgassa. Ez az élet egyetlen jele ebben a végtelen és könyörtelen halálban. – Szinte elbűvölte a víz surranó, örvényes játéka, meg szeretett volna pihenni ennél a kis zajnál, mint végtelen, dermesztő hőmezőben egy meghitt, meleg kunyhó ölén, mint végtelen és vigasztalan sötétségben egy mécses felvillanó fényénél. A víz kacéran nyújtózkodik, ide-oda forog, viháncolva hánykolódik, talán a halak is élnek ott lenn, és a Város halott, az emberek halottak, a kutyák halottak, a madarak halottak, a macskák halottak . . . Oh . . . Nekik is volt egy nagy fekete macskájuk, Blanche nagyon szerette, ágyba szoktatta, és a folyosóra nyíló ablakot mindig nyitva tartotta, hogy Leó hazajöhessen . . . A víz olyan, mint tíz nap előtt, mint tíz év előtt.

Nagyon nehezen vált meg a víztől, és ment tovább Boulogne felé.

Az avenue üresnek látszott. De mégis mintha ott messze állna valaki! Igen, ott valaki áll! A borzalom és a csend versenyt fojtogatták

Róbertet. Ismét felcsillant benne a gondolat, hátha még élnek. Jól emlékszik egy nyurga, nagy orrú fiatalember szavaira, aki Houdanban, abban a tébolyító zűrzavarban azt magyarázta, hogy a gázok nem hatolnak tizenöt–húsz méternél magasabbra, ezért a negyedik és még magasabb emeleten lakó emberek mindenestre életben maradtak. Az ő lakása az ötödik emeleten van, következőleg Blanche és Susanne még élnek, hacsak le nem mentek, és nem akartak menekülni. De az is eszébe jutott mostan, hogy egy idősebb úr, aki mérnöknek mondta magát, hamar lefújta a felnyíló reménybóbitákat. Ez a kemény hangú ember azt állította, hogy a gázok nyugodt időben ötven–hatvan méternyire is felszállnak, és pusztítanak, de csakhamar ellentmondtak neki, a további vita már izgalmas zűrzavarba fűlt. Valaki a foszgénről beszélt, de hogy mit, arra már nem emlékszik.

Megszokott, támo­lygó lépésekkel ment végig a halott avenue-n. Kissé szédült, valami furcsa émelygés kínozta. A levegő valóban elviselhetetlen volt. Most veszi észre, hogy egy álló alak egy oszlopba kapaszkodik, s amellet­ kerékpáron ül. Ugyan már, lecsúszott az ülésről, de az első kerék és a kormány mereven álltak a csatorná­részben, ezért nem bukott el a kerékpár és az oszlopba kapaszkodó kerékpáros. Amint közelebb ért hozzá, eszmélt csak arra, hogy ez a kerékpáros a Város felé igyekezett. Ez nem menekülő, ez visszatérő, olyan, mint ő.

Kíváncsian nézte az oszlophoz támaszkodó és a kerékpáron ülő hullát. Barna sportsapkát viselt, szája kissé nyitva maradt, mintha oxigént hápogna. Arca nem volt olyan zöldes, mint az eddig látott hulláké. Hátha csak elájult? Róbert kissé megérintette a vállát, mire a sportsapkás fiatalember és a kerékpár a földre zuhant. Ez a zuhanás oly hangos és borzalmas volt a dermedt, halott csendben, hogy Róbert, mint iszonyatosan megijedt kisgyerek, aki rossz fát tett a tűzre, ész nélkül szaladni kezdett, és csak jó sokára mert lassítani és visszaneézni. Úgy látta, hogy a hulla békésen fekszik az úton. Talán nemsokára ő is így fekszik valahol . . . Vissza szeretett volna menni. A levegő nehéz volt, és orrfacsarítóan undorító. Csüggedten, rosszkedvűen nézett körül, és elgondolta az útirányt. Ha így megy tovább egyenesen, akkor az Avenue de Versailles-ra fog kijutni, azután átmegy a Szajna bal oldalára, és hamarosan ott lesz a Rue Lecourbe-on.

A Város egyre közelebb jött. Az egyik fodrászüzlet ajtaja nyitva volt. Bent néhány hulla feküdt a padlón. A bejárat melletti tükörben

Róbert megpillantotta magát, de nem ismert önmagára. Milyen mocskos mindene, vonásait a téboly kuszáltá össze, szemében a rettenet villámlik . . . Pár percig dermedten nézte a tükörből visszánéző arcot. Nem értette, nem ismerte meg. Lassan minden értelmetlenné vált előtte, lelkére, mint valami nagy, nehéz felhő, ráborult a csend, a halál, a megsemmisülés bódulata. Négymillió hulla hallgattott, és büzlött a Városban.

Egyre lassabban dülöngött az avenue-n. Már nem érdekelte többé Blanche, Susanne a Rue Lecourbe-on. Lélegzete nehéz volt, a fejét feszítette valami: a csend, az éhség, a halál, a gázszag, a hullabűz vagy az örület? Ki tudja . . . Minden összefolyt tudatában. Jóformán észre sem vette a járdára felszaladt autókat, a fonnyadt, riadtan megmereedt hullákat, amelyeknek utolsó mozdulatában vagy vonaglásában még benne van az élet reménye, vágya, végtelen szerelme . . . A bal oldalon füstös romok, lehullott cserepek, feketén tátongó ablakok . . . A park fái barnák, szárazak, mint májfoltos, töpörödött agastyánok.

Csend. Róbert kényelmesen támolygott az ezerarcú halál között. Valami fásult, fáradt bambaság ült az arcára. Semmit sem érzett, öntudata lágyan és boldogan süllyedt bele a tompa közönybe. De egyszerre, pár pillanatra mégiscsak kizökkent érzéketlenségéből. Az egyik melléktuca sarkán három hullát látott egymásra borulva, két nőt és egy gyereket. Egyiknek épp olyan színű ruhája volt, mint Blanche-nak, Róbert odaszaladt. A kislánynak csak egyik lába látszott ki a ráborult két hulla alól. Ferdére taposott, fekete félcipőcskét viselt ez a gyermekláb. Talán Susanne? De neki nincs fekete félcipője. Fel akarja emelni a legfelső hullát, de nem volt ereje. A bűz elviselhetetlen volt, és karjai reszketni kezdtek.

– Blanche . . . – szipogta Róbert, noha semmi sem szólt amellett, hogy Blanche feküdne előtte. De már nem is keresett bizonyítékokat. Zokogva, röhögve, bárgyú, fásult arccal támolygott tovább.

A Pont Mirabeau-hoz ért. Most átmegy a másik oldalra. De a Szajna élő, mozgó sodra ismét elbűvöli. Mereven nézi a fodrokat, az oszló, szélekedő redőket. Élünk még! Élünk még!

Szélfd, szeptemberi este volt, az égen bájos, rózsaszín sóhajok sápadoztak, búcsúzkodtak. A csend se volt olyan elviselhetetlen itt a folyó felett. Róbert kissé felfrissült. Mintha valahol énekelnének. Sokan. Ezren. Milliók. Mintha négymillió hulla kezdené el jajongó, sikongó énekét.

*Le Christ est ressucité!
Le Christ vient de renaitre,
Paix et félicité
aux disciples du maitre!*

Róbert véres fülei, melyek egész nap hiába szomjazták a hangot, most tisztán hallották az egyre erősödő, bömbölő éneket. Négymillió hullá tápázkodott fel, és nyitotta fel száját titokzatos karmester parancsára.

*Le Christ vient de renaitre,
Le Christ vient de renaitre,
Le Christ est ressucité!*

Róbert felállt a híd karfájára. Ő lesz a karmester! Lassan, méltósággal, ünnepélyes gesztusokkal vezényelte a láthatatlan énekkart, és maga sem vette észre, amikor a vízbe loccsant. Abba a vízbe, amely évezredek óta siet, kanyarog, tovasiklik, de sohasem állt meg az emberi gonoszság előtt.

KIRÁNDULÁS AZ ÉLETBE

Nevenka ujjongva, szökdécselve rontott be a szobába:

– Elengedett! Képzeljétek, elengedett!

– Ne mondd?! Igazán? Mit szolt? Hogy történt?

– Hát úgy történt, hogy az öreg ma jobb lábbal kelt fel, nagyon kedves volt, és mikor megmondtam, hogy a 19-es szoba kirándulásra akar menni Lovrec doktor felügyelete alatt, mosolyogva bölintott, és azt kérdezte, hogy mind a hárman? Erre azt mondtam, hogy vagy mind a hárman megyünk, vagy senki közülünk, mire ő mosolygott, és csak annyit mondott, hogy akkor menjünk mind a hárman.

– Gyerekek – szolt Erzi, a becskerei asszony –, én el sem tudom hinni az egészet. Már hat és fél hónapja úgy élek, mint a rab, még át sem léptem a szanatórium határát, és ma egész délután szabad leszek . . .

– Te mit húzol fel? – kérdezte Mira, és belenézett a tükörbe, hogy haját megigazítsa.

– Tudom is én . . . – álmodozott Erzi asszony. Mi itt elmaradunk az élettől, a divattól . . . aztán azt se tudom, hogy leszallunk-e valahol?

– Már hogyne tudnád! Jezerskón fogunk uzsonnázni, és Kranjban vacsorázni. Mindenesetre egy előkelő étteremben . . .

– De nekem nincs is arra való ruhám – nyafogott Mira. Előkelő étterem . . .

– . . . ahol az estélyi ruha kötelező – kacagott Nevenka.

– És a férfiak? – érdeklődött Mira.

– Azok már megkapták az engedélyt. Szóval ő ott lesz, miatta ne legyen gondod.

Mira nem tiltakozott, már megszokta a sok célzást, élcet és gyanúsítást. Hát igen, a repülőhadnagy tetszik neki, és mihelyt rendben lesznek a tüdejükkel – ha ugyan rendbe lehet jönni ezekkel az átkozott kavernákkal –, házasságra lépnek. A főorvos úgy nyilatkozott, hogy a hadnagy egy-két hónap múlva elhagyhatja a szanatóriumot, neki azonban még tovább kell itt maradnia . . . Még két, három töltest kap . . . Talán addigra negatív lesz . . .

– Én le sem merem mérni magam, azt hiszem, biztosan lázam van – szólt Nevenka, és vékony, vértelen ujjait arcához szorította.

A levegő valóban lázas volt. Öltözködési gondok, aggodalmak, kapkodó készülődések. Olyan részletek jutottak eszükbe, amelyekről szanatóriumi életük alatt teljesen megfeledkeztek. Minden újabb felülött apróság hatalmas izgalmakat okozott, mintha élet-halál problémákról lenne szó.

– Gyerekek, én már azt se tudom, hogyan kell viselkedni az emberek között. Hat és fél hónapig mindig pongyolában, papucsban, kócosan, gyűrönten, lustán, a sok fekvéstől egészen meghülyülve, és most . . .

– Ugyan, ne sírj – vigasztalta Nevenka. – A „nagyvilági” életmódot hamarabb lehet megszokni, mint a pneumothoraxot.

A három beteg ebédre alig evett valamit. Egy órákor lázukat se mérték le, ahogy azt a szanatóriumi rend megkívánta, hanem testvériesen összeadták szépfűszereiket, ügyetlenül pipesgették magukat a tükör előtt. Nevenka még egy rozzant hajszűtővasat is szerzett valahonnan, és Erzsi asszony hullámokat varázsolt a zágrábi leányka lágy, szőke hajára.

– Echte Dauerwellen! – áradozott Nevenka mikor felkelt, és a tükörbe nézett. Azt hiszem, még Bledbe is mehetnénk ma este valami jó dancingba.

A férfiak már türelmetlenül vártak útitársnőjükre. Végre Lovrec doktor maga kopogott be a 19-be, hogy már két óra múltott, és a fér-

fiak türelmetlenek. Fél háromra végre megjelentek a hölgyek, akikre alig lehetett ráismerni: frissek, szépek és idegenek voltak.

– Milyen bájosak – bókolt Lovrec doktor. – Mintha nem is a szanatóriumhoz tartoznának.

Az elhelyezkedésnél persze úgy intézték, hogy Mira és a repülőhadnagy egymás mellé kerüljenek a középső ülésre. Rajji mérnök a sofőr mellé ült, mfg Erzsi, Nevenka és Lovrec doktor hátra kerültek.

– Jaj, de finom! – izgett-mozgott Mira, mikor az autó megindult. Mintha most ülne először autóban, gyerekes öröm rángatta izmait.

– Pá, pá! – integettek a fekvőcsarnok felé, mikor az autó lefele gördült.

Illatos bükkösök közt kanyarog az út, majd sötét fenyvesek jönnek, zsuborgó patakok, ájult fészületek, jámbor, tarka szentképek.

– Jaj, de melegem van! – kiáltja Nevenka, és le akarja vetni kabátját.

– Nem, azt nem szabad! – erélyeskedik Erzsi asszony, aki a legidősebb a hölgyek között, ezért neki kell betölteni az anya, a gondos gardedám szerepét. Még meghűtöd a kavernádat!

Kuncorgó nevetés bugyborékol az autóban. Mira visszafordul, és szemrehányóan néz Erzsire.

– Rám nem is gondolsz! Én itt ülök a cúgban, a kavernám éppen az ablakra néz, hiszen tudod, hogy jobb oldalon van. Erzsi hamar ráette rókaprémjét Mira jobb oldalára.

– Na, ne sírj, takarjuk be azt a szegény, mostoha kavernácskát.

A hangulat olyan vidám volt, hogy bármilyen jelentéktelen megjegyzés viharos derűt váltott ki. A szabadjára engedett gyerekek szilajsága volt ez. A különben komoly Rajji mérnök is olyanokat kacagott, hogy elnyomta a motor bűgását. A nagy nevetés után köhögni kezdett, mire zsebéből elővette a kék köpőveget, és beleköpött.

– Mi az? Maga elhozta a Dettweilerjét? Hát el akarja árulni az egész társaságot ezzel a kék üveggel? Ne merje mások előtt elővenni.

Hátul is tiltakoztak a köpőveg ellen. Rajji azonban pedáns ember volt, és hűen követte az orvosi előírásokat.

– Nekem háromkeresztes volt a köpetem – mentegetőzött.

– Nekem négy, és mégsem teszem retikülömbe ezt a kék pikszlit!

– mondta Nevenka, és hirtelen odasimult Erzsi asszonyhoz.

– De ha köpnöm kell . . .

– Ne köhögjön! Egy délután talán csak tudja játszani az egészségeset, a bledi kirándulót, aki azt se tudja, hogy szanatóriumok vannak ezen a vidéken.

Mira és a repülőhadnagy keveset beszéltek. Itt-ott egymásra mosolyogtak, és a két ülés támlájára helyezett kabátok alatt boldogan szorongatták egymás kezét. Mira többször hátranézett Erzsi asszonyra és Nevenkára. Valami tiszta, gyermekes báj mosolygott hamvas arcán, élénk kék szemében, lágy szőke haján, mely a ferde, fehér sapka alól kibuggyant.

– Szép vagy – súgta Erzsi asszony, és megigazította a le-lecsúszó rőkaprémet.

Honnan sugárzott ez a tiszta, üde szépség erre a szőke, beteg leányra? Tizennyolc éve okozta ezt a tavaszos virulást, vagy talán a ma délután mámoros életöröme? Annyi bizonyos, hogy Mira nem látszott betegnek. Nemcsak gömbölyű vonalai cáfoltak rá betegségére, hanem gyerekes, ámulós tekintete is, amely mögött senki sem sejtette a betegséget, az azzal járó félelmet és borzalmakat, a halállal való kacérkodást, a vérköpés dermesztő izgalmát, a lázas éjszakák rettenetes fantomjait. Pedig Mira éppúgy átesett ezeken az izgalmon, mint a többiek, akiknek szemében a lemondás, az étellel való leszámolás borús árnyai komorlottak. Mégis úgy látszott, hogy egyedül Mira az élet gyermeke, míg a többieket már rabul ejtette, alázatra, engedelmisségre s örök hűségre kényszerítette a halál.

– Megállni! Megállni! – sikoltozott Nevenka.

Egy gostilna előtt járt az autó, amelynek falán a benzinreklámon, az autóállomáson kívül még ez állott: „Minden este tánc.”

Tánc! Tavaly ilyenkor Nevenka egy osztrák fürdőhelyen ropta a rumbát, és hajlongva ábrándozott a tangó édes, füledt dallamára. Istenem, hol van már a tavalyi nyár, a kis aussei hotel, s az a magas, pesti fiú, akivel boldogan, botor kacérkodással sétáltak a hegyek között.

Az autó megállt, s a társaság boldogan rontott be a kis gostilnába. A különszobában egy gramofon állt óriás tölcserrel. Mikor a kiszolgálólány megkérdezte, hogy mit parancsolnak, pár pillanatig zavart csend vibrált a jámbor, serszagú szobában. Erzsi asszony már majdnem kimondta, hogy tejet, amikor Nevenka erőlesen rendelkezett:

– Sört kérünk, mindegyiknek egy pohár sört.

Lovrec doktor csak akkor tiltakozott, amikor a pincérlány már elment.

– Hát miért hoztak engem magukkal. Hogy segédkezzek a kihágásokban?

– Természetesen – mondta Erzsí asszony. – Maga most már bűntársunk, és ha elárul, akkor önmagát jelenti fel.

– De holnap hőemelkedésük lesz, vagy vérköpésük, vagy tudj' isten, milyen más bajuk, ki lesz a felelős? – komolykodott Lovrec, de hahotába fúttak szavai.

– Csak sose erőltesse magát ezzel a nagyképűsködéssel, kedves doktor bácsi – torkolta le Nevenka a feltörő kötelességtudást. Mi megengedjük, hogy sört igyon, az ellen sincs kifogásunk, ha rágyújt, vagy ha táncolni kezd.

A repülőhadnagy felhúzta a gramofont, valami öreg foxtrott re-
cegett a hatalmas tölcsérből. Nevenka felugrott, és karon fogta a hadnagyot, Rajíc mérnök – Dettweiler-üvegjében a zsebében – kötelességének tartotta, hogy felkérje Mirát. Az összenyomott tüdejű emberek szaporábban lélegzettek. Lovrec doktor fejcsóválva vette tudomásul a betegek újabb kihágását, de Erzsí asszony, aki mellette maradt, szelíden vállára tette a kezét.

– Hagyja az örömeiket. Fiatalok még. Élni szeretnének.

Lovrec rámosolygott a magyar asszonyra.

– Hát maga nem fiatal?

– Nekem már gyermekem van, és őszül a hajam.

Lovrec nem tiltakozott többet, még egy pohár sört rendelt, és szelíden udvarolgatott Erzsí asszonynak. Egy aranyos kedélyű magyar medikusról beszélt, akivel nagyon melegen összebarátkozott, és el-
esett az olasz harctéren. Azután egy olasz asszonyról beszélt, kivel Bolognában ismerkedett meg, mikor ott egyetemre járt, aki nagyon szerette őt, de aki sohasem lett az övé.

A tánc véget ért, újabb sörök következtek, majd Nevenka cigaret-
tára gyújtott. Rajíc is felbátorodott: betegsége előtt nagy dohányos volt, de most úgy fújta a füstöt, mint valami kis gimnazista, aki a szü-
ldi és tanári felügyeletől távol először élvezzi a tiltott gyönyöröket.

Végre felkerekedett a társaság, és továbbment Jezersko felé. A táj egyre vadregényesebb lett, olcsó olajnyomatokra emlékeztetett: fenyvesek, vízesések, fűrésztelepek, zsubogó patakok, idillikus er-
dészlakok, megnyúlt testű Krisztusok, piros tornyú hegyi kápolnák.

A valóságban azonban ezeknek a nyítt képeknek minden banali-
tása elszállt, a színek százféle árnyalatával a fenyők acélos kékje, ho-
morító zöldje között a templomtornyok és az út menti Mária-oltá-

rok, a vörös és sárga színfoltok lázadó hangon tiltakoztak az egyhangúság ellen. Titkos erők feszültek a kövekben, a rohanó vizekben, az ormok kemény vonalaiban. Minden lihegett, lélegzett, a levegőben mámoros, fűszeres illatok pihegtek, és körülölelték az autó utasait.

– Ciklámen . . . – sóhajtott Mira, és lehunyta a szemét.

Az út merészen kanyargott felfelé, s hamarosan az osztrák határra értek. Rajiç elővette fényképezőgépét, és nagy körültekintéssel, a tőle megszokott pedantériával fogott a felvételhez. Sokáig tartott, míg beállította a gépet, közben a pajzán jókedv ki-kitört a társaságból.

Azután visszafordultak. Az autó motor nélkül szaladt a kanyargós hegyi úton. A megbeszélte jezerskói vendéglőnél állt meg az autó. Vidám osztrák és magyar társaságok ültek az asztaloknál. Valaki elkiáltotta magát:

– Erzsi!

Erzsi asszony visszafordult. Régi becskereki ismerősök voltak, akik pár év előtt Zágrábba költöztek. Erzsiről, betegségéről semmit sem tudtak. Leült az asztalukhoz, érdeklődött a gyerekek iránt, akik bizonyára már nagyok lehetnek. A zágrábiak hamarosan visszakérdezték:

– Te most honnan jössz?

– Bledből – hazudta Erzsi, és kissé elpirult.

Erzsi még keveset hazudott életében, de ez alkalommal szükségesnek tartotta a hazugságot, mert ezzel sok kellemetlen emlékek felújítását, tapintatlan részvétnek a kiváltását kerülte el. De hogy valamiképpen el ne szólja magát, sietve búcsúzott, és visszatért a szanatóriumi társasághoz. Ott melegiben, lángoló arccal vallotta be hazugságát.

– Nagyszerű! Nagyon helyes! – kiáltozták vidáman.

– Éljen a bledi kirándulótársaság! – emelte poharát Lovrec doktor, és a többiek lelkesen koccintottak.

A nap már lebukott a hegyek mögé, és a hűvös este friss lehelete megcirógatta a beteg társaságot. A szanatóriumban ilyenkor lázat kell mérni, ilyenkor kúszik a hőmérő 37 fölé. Majdnem mindegyikük arra gondolt, hogy láza van, talán 37,4, esetleg 37,5. Hátha megárt a kirándulás? Néhány könnyű árnyék suhant át az azúros estén. A hangulat azonban mit sem veszített könnyű vidámságából, sőt, mikor ismét az autóba ültek, és kissé szorosabban összebújtak, pajkos, meleg érzések gyúltak fel a lelkekben és a szemekben. A repülőhadnagy szokatlanul

beszédes volt, Lovrec doktor öreg, német tréfákkal csiholgatta az amúgy is jókedvű társaságot. Észre sem vették, hogy harminc és egynéhány kilométer szaladt el alattuk a fehér útszalagon.

Mikor Kranjba érkeztek, még világos volt. A hölgyek az autót a gyümölcspiacon állították meg, és őszibarackot meg körtét vásároltak, Erzsi asszonynak üzletbe is kellett menni, Nevenka és Mira a drogériában szerezték be azokat a szépfűszereket, amelyeknek a hiányát ma felfedezték. Ki tudja, talán hamarosan ismét kirándulnak valahova, talán Bledbe, és akkor még rendes púderük sem lesz. Azután templomba mentek a 19-es szoba lakói. Mindhárman katolikusok voltak, s betegségük erősen vallásossá tette őket. A szép Kranji templomban áhítatos, sűrű homály remegett, csupán a lourdes-i Szűz előtt égett néhány gyertya. Mindhárman egészséget kértek a holnap láthatatlan intézőjétől, nyugodt, felhőtlen napokat, igazi, békés életet láz, köhögés, vér és vigasztalan virrasztások nélkül. A homály puha, szinte jóságos misztikuma megfűgerte a fohász teljesülését. A 19-es szoba lakói legalábbis így érezték, mikor kijöttek a templomból. Könnyűek és vidámak voltak.

Abban az „előkelő” vendéglőben, ahol letelepedtek, vidáman játszott a dzsessz. Mirának táncolni lett volna kedve, de a férfiaknak fontosabb volt a vacsora, az ital és a cigaretta. Kevesen ültek a teraszon, a hangos társaság határozottan feltűnést keltett, a hölgyek úgy is viselkedtek, ahogy a megcsodált nagyságok szoktak: affektáltan és kiszámítottan. De azért minden pózolásuk mellett is bájosak voltak, gyerekesek, szendék és szerények, hiszen elbizakodottságukat már régen letörte a halál lehelete, a Koch-bacilusok hatalmas hadserege. Nevenka még meg se ette vacsoráját, és máris táncolni kezdett Rajiçtyal. Nemsokára Mira is követte a repülőhadnaggal. A tánc végeztével mind a négyen fáradtan, lihegve ültek vissza helyükre.

– Hiába! Nem nekünk való ez, pneumothoraxosoknak! – sóhajtott Rajiç, és homlokát törölgette.

– Úgy innék egy kis pezsgőt – kényeskedett Nevenka, és a nagyvilági hölgyek arcfintorát szerette volna utánozni.

Senki sem vette észre, hogy Rajiç beszélt-e valamit a pincérrel, de egyszerre csak pezsgőt hoztak asztalukhoz.

– Gyerekek! – kiáltotta Lovrec doktor sugárzó arccal. – Én már nem bírom tovább ezt a bűnpártolást! A lelkiismeretem, az orvosi lelkiismeretem . . .

– Éljen a bledi kirándulótársaság! – fojtották bele a szót, és össze-
ütötték poharaikat.

Rajíc mérnök bácskai ember volt. Most hirtelen Erzsi asszonyhoz fordult, és magyarul mondta:

– Hiába minden, kedves Erzsi! Nekünk korábban kell elmennünk az életből, mint ahogy szeretnénk. Hiába minden áztatás, minden becsapni akarás. Mert végeredményben kit is akarunk becsapni? A világot? Önmagunkat? A bacilusokat?

– Talán önmagunkat – szólt halkán Erzsi asszony, és lehajtotta a fejét.

– Mit mond? Mit mond? – kérdezte németül Lovrec doktor, mert észrevette, hogy valamilyen kellemetlen dologról folyik a szó, s mindenestre meg akarta menteni a derűs hangulatot.

– Azt mondja – fordította németre beszédét Erzsi asszony –, hogy hiába minden erőlködés, időnek előtte kell elmennünk . . .

– Eh, ostoba beszéd! – hadonászott cigarettájával Lovrec doktor.
– Magukból mind nagypapa és nagymama lesz.

– Bennünket nem lehet becsapni, kedves doktor – nevetett Rajíc mérnök. – Mi jól tudjuk, hogy a javulás, ha összenyomják tüdönket, ha kitépik idegünket, még nem jelent gyógyulást. Mi már nem lehetünk többé egész emberek. Ha kikerülünk az életbe gondok, kötelességek közé, akkor a bacilusok is új erőre kapnak. Az élet kegyetlen tempót diktál: küzdeni, megelőzni a másikat! Kenyérharc! A kötelességek kiszípolyozott rabszolgái leszünk . . . Rozzant szerveztünk nem bírja sokáig, hamarosan ki kell dőlni a sorból . . . Mi ezt nagyon jól tudjuk.

– De még mennyire! – lelkesedett Nevenka, mintha a legvidámabb dologról lenne szó. – Hát mit is csinálnánk mást, mikor majdnem egész nap fekdünnünk kell, beszélünk sem szabad, és csak nézzük az eget meg a fellegeteket. Bizony, sok mindenre kell gondolnunk ilyenkor: életre, halálra, további sorsunkra. Elgondoljuk, hogy fogunk meghalni, milyen lesz a temetésünk, hány évet írnak a koporsóra, kinek fogunk hiányozni, ha elmentünk . . . Mi van ebben? A mi életünk ilyen, ezen nem lehet változtatni.

Nevenka szavai egyszerűen és világosan rámutattak a valóságra. Minden tüdőbeteg tisztában van a sorsával. De ez nem jelenti azt, hogy a nyomott kedélyállapot állandósuljon. A szanatóriumi társaság hangulata sem lankadt el, inkább emelkedni látszott. A zene ismét pattogott, és Nevenka nem tudott ülve maradni.

– Gyerünk – szólt a repülőhadnagynak, aki felpattant, és meghajította magát.

Nagy derűt váltott ki Lovrec doktor tánca, aki Erzsí asszonyt kérte fel. Lovrec kissé nehézkes mozgású ember volt, mozdulatai, tánca a medvére emlékeztettek. De Lovrec nem hagyta magát. Nehézkesen, de pontosan és lelkesen lépkedett a zene ritmusára. Talán az alkoholt váltotta ki belőle ezt a táncoló kedvet, vagy talán a betegek elszánt, nyitott szemű mámorja?

Már elmúlt kilenc óra, mikor autóba szálltak. Eleinte még kacagtak, daloltak, de később elcsendesedtek, a fáradtság kitört puha, beteg, agyonkényeztetett testükön. A pajzanság, a póránélküliség kitombolta magát, a kirándulók elfáradtak, elálmosodtak, mint hancúrozó, fiatal vizslák. Nevenka Erzsíhez bújt, Mira a repülőhadnagy vállára ejtette fejét, és becsukta szemét. Olyan természetes volt ez a mozdulata, semmi kacérság sem érződött a fáradt, szőke fej támaszkeresésében.

Egyszerre egy nagy, ragyogóan kivilágított épület dermesztette meg a társaságot. Pár pillanatig tartott, amíg ebben a tündöklő tündérpalotában felismerték a szanatóriumot. Senki sem beszélt többet.

A 19-es szoba lakói hangtalanul nyitottak be szobájukba. A visszatérés nem volt kellemes, vagy talán a sok bűnös kilengés ártott meg?

Mira az ablakhoz lépett, és ábrándosan nézte a nagy éjszakát, a hunyorgó csillagokat, s messze, valahol Kranj felé egy-egy elvesző fénypont vibrálását. Tízennyolc éves és szerelmes volt; furcsa, soha nem ismert szenvedélyek cirógatták a bőrét, és kellemesen nyugtalanították zsenge idegeit.

Erzsí asszony levetette ruháját, és leült az ágy szélére, hogy papucsot húzzon, amikor Nevenka hirtelen mellette termett, átölelte, és az asszony vállára szorította fejét. Pár perc múlva Erzsínek éreznie kellett a vállán szétfolyó meleg könnyeket.

– Mi az, te kis bohó? – és felemelte Nevenka nedves, maszatos arcát. – Csak nem sírsz?

Nevenka torkát fojtogatta a sírás, mikor nagy nehezen kinyögte:

– Mikor olyan szép ez a rongyos élet . . .

A SÁRSZEGI MENYECSKE

Alföldi a járásbírósról jött, hóna alatt ráncos aktatáska lapult.

– Elnapolták? – kérdezte Ljubica.

Alföldi bólintott, és leült asztalához. Valami frásba kezdett, de sehogy se ment a dolog. Minduntalan felcsapta a szótárt, majd révedve bámulta a falon lógó történelmi képet: Car Dušan koronázását. Milyen jól ismerte már ezt a képet, alakjait mint régi ismerősöket köszöntötte. Naponta nézegette, elemezte, részletezte, tanulmányozta a színes olajnyomatot, a tömjénező főpapokat, a piros ruhás apródokat, a páncélos lovagokat, a meghöklődő paripákat. Hamarosan el is felejtette, mit is kell írnia.

– Mondja csak, Rajiç úr, hogy mondják szerbül, „fizetési megahyás”?

Rajiç, az öreg, borostás képű frnok rosszkedvűen nézett ki lecsúszott szemüvege felett.

– Hát még most se tudja? Mikor akarja megtanulni?

Alföldi tovább lapozgatott a szótárban. A belső szobából kihallatszott a felek hangja, amint az ügyvédnek hosszasan magyarázgatták, hogyan estek el az anyai jusztól. Ljubica pár lépést tett Alföldi felé, aki idegesen forgatta a szótárt.

– Platežni nalog.

– Hát persze, persze! Olyan feledékeny vagyok, a szavak olyan rosszul tapadnak az emlékezetemben. Nem születtem nyelvtelenségnek. De maga egy angyal, Ljubica! Földre szállott angyal!

Ljubica nevetett, és kopírpapírost vett elő a szekrényből. Rajiç úr krárogott, köpött, de szemüvege felett többször kisandított a fiatalok felé. Alföldi vidámabban fogott a munkához, és hamarosan kész lett. A felek még mindig bent tárgyaltak az ügyvéd szobájában.

– Kik vannak benn az öregnél? – kérdezte Alföldi Ljubicától.

– Egy fiatal házaspár. Azt hiszem, sárszegi magyarok.

Alföldi szeme felvillant.

– Sárszegiek?

Vajon kik lehetnek? Olyan ritkán találkozik sárszegiekkal. Eltűnődött . . . Apja tizenöt évig volt jegyző Sárszegen. A nagy, verandás jegyzői lakban élte le gyermekkorának, ifjúságának felhőtlen, arany sugáros éveit. Mint diák, ott töltötte ünnepi, bő étű, csínyes vakációit Gyurkával, a nagyboltosék vele egykorú fiával és Miskával, az állomásfőnök képzős nagy fiával. Lubickolós nyarak a csatorna kacsák-

tól tarka vizében, izzadt, duhajos parasztbálok a Bujdosó kocsmában, cigányos mulatozások és Csorba Mari füledt, pacsuliszagú kis szobája ott lenn a szélmalomnál . . . istenem, Sárszeg . . . Hogy múlik az idő!

– Alföldi úr!

A főnök kinyitotta az ajtót, és Alföldi összerezett. Felugrott, és bement az ügyvéd szobájába. Tekintete a fiatal házaspárt suhintotta végig, és csalódottan kellett megállapítania, hogy nem ismeri őket. Már tíz éve, hogy nem járt Sárszegen, azóta már egy új nemzedék cseperedett fel, szerelmeskedett össze, és szaporította az anyakönyvekben a telefrt oldalakat.

– Alföldi úr majd elmegy a telekkönyvbe, és utánanéző Varga Fábián és Varga Fábiánné ingatlanainak. A házszám . . .

– Háromszáztizenhat – szólt mosolyogva a fiatalasszony.

– Szóval Varga Fábián, Blatno Brdo, háromszáztizenhat – szólt az ügyvéd, és írni kezdte az adatokat, majd hirtelen ledobta a ceruzáját, és mint új ötletet vetette fel: – Tudják mit, menjenek el mindjárt Alföldi úrral a telekkönyvbe, keressenek meg mindent, és ha készen vannak, mindjárt vissza is jöhetnek. Rendben van?

A fiatalasszony mosolygott. Arca nagyon nyugodt és tiszta volt, mint harmatos, felhőtlen reggel. A sárszegiek készülődtek, megfontoltan kezét adták az ügyvédnek, majd Ljubicától és Rajić úrtól is elköszöntek.

Lassan mentek a széles, álmos kisvárosi utcán. Alföldi kezdte el a beszédet.

– Szóval maguk sárszegiek?

– Azok lennénk – felelte a fiatal paraszt.

– Hát hogy van az, hogy én nem ismerem magukat? Én is sárszegi lennék, az Alföldi jegyzőnek a fia.

A hamvas arcú menyecske mosolyogva válaszolt:

– Én ismerem az ifijurat. Mingyárt megösmertem, mikor megláttam, pedig már rég nem láttam. Azóta megembörsödött.

– Mikor látott utoljára?

– A temetésen. Az idesaptya temetésén.

– Annak már kilenc éve – szólt csendesen Alföldi, és megigazította nyakkendőjét. – Már kilenc éve múlt.

– Hát akkó. De azonfelül többször vótam magukná. A nővéremme, a Varga Julissa. Tán órá jobban emlékszik?

– Varga Julis? – tűnődött Alföldi Gábor. – Varga Julis . . . olyan ismerős a neve . . . Igen, igen, most már emlékszem. Olyan természetű, mint maga, és szép, fekete szemei vannak.

– Igen, igen. Ő fekete, én meg szőke lettem.

Sarokra értek. A sárszegiek megálltak. A telekkönyv a volt megyeházban székelt, Alföldi arra akart fordulni, amikor a fiatal gazda megszólalt:

– Azt hiszem, rám nem lesz szükség. Én elmék addig a szíjjártóhó.

– Jó – mondta a menyecske, és megfordult. Alföldi még kezet adott a gazdának.

– Ha végeztem, emegyek az ügyvédhő, és ott megvárom magukat – mondta búcsúzóul Alföldinek.

Néhány percig szótlánul mentek, végre Alföldi a pör felől kezdett érdeklődni. Miféle pört akar megindítani? Ki ellen? A sárszegi menyecske kedves közvetlenséggel kezdte magyarázni.

– Ez az én pöröm lesz. Az anyai jussomér kell pörösködnöm. Mert az apám most semmirő se akar tudni . . . Mikor férhő mentem, aszonta, hogy majd megkapom a részemet, ha a Julisék eladják az ő földjüket a pacséri határban, akkó mindenik megkapja az anyai részét. Julisék tavál el is adták a földjüket, és Sárszegen vettek húsz láncot, de az apám tudni sem akart arról, hogy mindegyikünknek kiadja az anyai részét. Csak tizenegy láncot adott, mikő férhő mentem, oszt aszonta, hogy többet nem is kapok. De én nem is hibáztatom őtet, ő nem rossz ember, de mióta másodsor megnősült, azóta nem gondul a gyerekeire. Mindent úgy tesz, ahogy a mostohám mondja, az hecceli apánkat a gyerekei ellen, ez végett kell pörösködnöm az apámmal.

A megyeházához értek. A sárszegi menyecske elhallgatott, és félnékn nézett fel Alföldire. Talán unta ezt a sok beszédet, talán igazat se ad neki? Alföldi semmit sem szólt, előrement a folyosókon, az asszony nyugodtan utána. Akkor sem fogódott el, mikor az egyik hivatalnok tőle kérte az adatokat. Nem jött zavarba, ő az igazát kereste, s ezen semmi szégyellnivalót sem talált. Tekintete, homloka nyílt volt és értelmes. Nyugodtan, biztosan válaszolt a feltett szerb és magyar kérdésekre.

A pör anyaga hamarosan tisztázódott. Varga Fábiánnénak, született Csordás Marcellnak huszonkét hold volt a nevéen, amelyet 1911-ben eladott. Varga Fábiánék ezután hatvanhárom holdat vettek a sárszegi határban, ez a hatvanhárom hold azonban csak Varga Fábi-

án nevén állott. Ebből a hatvanhárom holdból, amelyben kétségen kívül az anyai rész is benne volt, a két lány fejenként tizenkét holdat kapott. Varga Fábiánné eladott huszonkét holdjának sehol sem találták a nyomát, szóval a fiatal menyecske keresése Alföldi szemében jogosnak tűnt fel.

– Meg fogja nyerni a pört – mondta nevetve Alföldi. – De mi lesz akkor, ha megkapja az anyai jussot? Mit csinál azzal a tizenegy holddal?

A hamvas arcú sárszegi menyecske arcáról sugárzott a derű.

– Messzi van még az! Nem iszunk előre a medve bőrire.

Lassan, szinte vontatottan mentek vissza az álmos utcákon. Sárszegről és a sárszegiekről beszélgettek. Alföldi boldogan szívta magába ennek az úde parasztasszonynak egyszerű, tiszta csengésű szavait. Az, amit a falubeliekről mondott, nem is érdekelte, hanem amit a menyecske önmagáról beszélt, azt eleven figyelemmel hallgatta.

– Hogy is hívják magát? – fordult Alföldi hirtelen a szőke menyecskéhez. – Sose tudom, hogy szólítsam.

– Ágnesnek. Az anyám ugyan Áginak hívott, de én jobb szeretem, ha Ágnesnek hírnak.

– Ágnes. Varga Ágnes. Mintha már találkoztam volna magával valahol.

– Az meglehet, hogy tanákoztunk, de akkó én még kis jány vótam, mikor maguk Sárszegen laktak. Oszt a jegyzőnek a fia nem törődött nagyon olyan magamfajta parasztjányokkal.

– Ki tudja? Biztosan szép kislány lehetett.

– Mint a pulykatojás.

– Most nem is látszanak a szeplői. Mit csinált velük?

Ágnes kissé elpirult, majd felnevetett.

– De kíváncsi maga! Egy szerb asszony elvrácsázta, ha ippen tudni akarja.

Alföldi nem tudta, igazat beszél-e az asszony, vagy csak tréfál, de mindenképpen jólesett az a tiszta derű, ami ebből a sárszegi menyecskéből kiáradt. Mintha apró ezüst hullámok csillognának tavaszi napsütésben. Az asszony friss derűje reá is átragadt: könnyűnek, kedvesnek találta különben szegényes és szomorú életét.

Már nem voltak messze az ügyvédi irodától. Alföldi lelkének ritka, derűs, áradozó hangulata szavakat keresett.

– Olyan szép napot csinált nekem, Ágnes. Olyan jólesik, hogy találkoztunk, hogy megismerhettem magát.

– Ugyan má, ne beszéljen ilyen! Hun vagyok én magától! Mit csinálhatok én magának?

Alföldi nagyon bizalmasan és melegen mondta:

– Nézze, Ágnes, ha megint bejön a városba, jöjjön el mihozzánk is. Édesanyám nagyon örülne, ha eljönne. Ő maga ma is szívesen beszél a sárszegi dolgokról.

Ágnes készséggel megígérte látogatását.

– Ha legközelebb bejövök, biztos magam fogok jönni, oszt akkor elmehetek magukhó. Az uramma nem lehet, ő kissé furá fajta. Nem szereti az embereket.

Mikor a sötét kapualjba értek, Alföldinek kedve lett volna derékon kapni ezt a szép, szőke, sárszegi menyecskét, és hosszasan, szomjasan megcsókolni, de lefojtotta vágyát, amelynek keresztülvitele eléggé okatlan dolog lett volna. Az utcáról minden pillanatban benyithatna valaki, vagy az előszoba ajtaja pattanhatna fel váratlanul . . . Aztán ki tudja, ki ez a sárszegi menyecske? Szép, okos, hamvas arcú parasztasszony, aki nem az övé. Másé. Egy mogorva, málé szájú paraszté.

– Így van ez, Ágnes – sóhajtotta, és engedte, hogy Ágnes előremenjen, és benyisson az előszobába.

BORISKA ÁRVA LESZ

Korán volt még, és Dezső idegesen mérte végig a várószoba szőnyegét. Rajta kívül még egy sápadt, szőke szlovén nő volt a várószobában, de ő későbben jött, és szerényen, fáradtan, szenvedő lemondással húzódott meg az egyik karosszékbén. Dezső izgatott volt, többször levette szemüvegét, és megtörölte, holott nem is volt homályos, a kis tükörben pedig többször megigazította nyakkendőjét, amely kifogástalanul állt. Alig egy félórája, hogy megérkezett, megmosdott, és rendbe hozta magát. De egész éjjel utazott, jóformán semmit sem aludt, s talán elsősorban ez a csúnya, zakatolós, gonosz árnyékú éjszaka okozta idegességét.

Végre megnyílt a főorvos ajtaja, s Dezső gyorsan belépett. A főorvosnak kitűnő emlékezőtehetsége volt, rögtön felismerte Dezsőt, pedig csupán kétszer találkozott vele, legutóbb két és fél hónap előtt.

– Nagyon örülök, hogy látom, Kovács úr – kezdte horvátul a szlovének jellegzetes hangsúlyával. – Ön persze érdeklődni jött, hogy

Boriska mit csinál? Hát állapota jelenleg elég jó, noha mint már mondtam, itt egy súlyosabb folyamatról van szó. Amint tudja talán, egy hónappal ezelőtt meg is operáltuk, de ez az operáció nem sikerült teljesen. A mellhártya-összenövéseket akartuk volna a tüdőről leválasztani, de az összenövések nagyon kiterjedtek, és makacsok voltak . . . Most egyelőre várunk kell, s talán egy-két hónap múlva újabb beavatkozásra határozzuk el magunkat . . .

A főorvos fróasztalánál ült, és lassan játszadozott egy papírvágó késsel. Kissé kutatott emlékezetében, milyen is Kovács Boriska legutóbbi röntgenképe? Lent három vastag szalag húzza a kavernát . . . Pendítse már most meg az idegiirtás gondolatát? Vagy várjon még vele? Még maga sem döntött a műtét szükségességéről, de azért úgy érezte, hogy a műtét elkerülhetetlen lesz . . .

Kovács Dezső, aki már harmadik éve jogot tanult Zágrábban, kisé elfogódott hangon beszélni kezdett:

– Köszönöm a felvilágosítást, főorvos uram, de én tulajdonképpen egy másik felvilágosításért jöttem . . . Arról van ugyanis szó, hogy . . . hogy a mi anyánk már közel három hete halott. Boriska mit sem tud erről, nem mertük neki megírni, s most azért jöttem, hogy ezt a szomorú hírt, ha főorvos úr is megengedi, közöljem vele.

A főorvos letette a papírvágó kést, és kissé eltűnődött.

– Már három hete? És sokáig volt beteg?

– Régi szfvbaja volt, de azért fent járt, dolgozott, végezte házi teendőit. Halála hirtelen és teljesen váratlanul jött.

– Azt hiszem, megmondhatja nővérenek ezt a szomorú hírt. Tapasztalatom szerint a szanatórium betegei elég jól tűrik a nagy lelki csapásokat, és ez érthető is. Annyira eltávolodnak az élettől, érdeklődésük annyira önmaguk felé összpontosul, hogy a külvilág eseményei, örömei, bánatai iránt érzéketlenekké, közönyösekké válnak. Ezzel nem azt mondom, hogy Boriska közönyösen fogja venni anyja halálhírét, de azt se hiszem, hogy ez a hír hatalmas, veszélyes megrázkódtatással járna. Boriska már nyolc vagy kilenc hónapja a szanatórium lakója, ő jól tudja, hogy a nagy megrázkódtatások helyrehozhatatlan károkkal járnak . . . A legtöbb beteg önfegyelmzése, élni akarása roppant erős . . . Minden betegünk tudja, hogy csak hosszas, türelmes, fegyelmezett szanatóriumi élet segíthet állapotán . . .

– Szóval megmondhatom, főorvos uram?

– Előbb talán készítse elő, beszéljen édesanyjuk súlyos állapotáról, s később levélben vagy sürgönyileg közölje a halálhírt . . .

Kopogtak. Kovács Dezső felkelt, és meghajtotta magát. Mikor felment Boriskához, még nem tudta, mit fog mondani. Csak el ne árulja magát. Fekete nyakkendőjét a táskájában hagyta. Szóval súlyos beteg . . . az öreg Roth reménytelennek látja a helyzetet . . . Zúgó fejjel, nyugtalan szívvél taposta a lépcsőket. Egyszer csak fent volt Boriska szobája előtt.

A 31-es szobában Boriska két asszonnal lakott. Az egyik Darinka volt, egy sibeniki tanár fiatal felesége, a másik Marica, egy zágrábi kereskedő csendes, kék szemű, jóságos, már nem éppen fiatal asszonya, aki a szoba legrégebb lakója volt, már tizenhárom hónapja hever a szanatórium ágyain.

Dezső keményen kopogott. Torka annyira összeszorult, hogy köszönni se tudott, mikor belépett.

– Dezső! Dezső! – sikoltzott Boriska, ahogy megpillantotta, és bátyja nyakába borult. – Már olyan nyugtalan voltam . . . Nem írtok . . . Anyánktól már egy hónapja nem kaptam levelet . . . Már azt hittem, hogy valami baj van . . .

Dezső zavartan mosolygott, és megigazította szemüvegét:

– Hiszen írtam . . .

Majd hirtelen Darinkához és Marica asszonyhoz fordult, hogy őket is üdvözzölje. Boriska csak most vette észre bátyjának zavart tekintetét. Pár percnyi társalgás után karonfogta Dezsőt, és kimentek a verandára. Szép, langyos kora őszi reggel aranylott a fenyvesek és a szanatórium virágos parkja fölött. Jova, a falu bolondja már lent ült egy padon, és várta a betegeket, akik eljátszadoztak vele. Szőrös, mocskos arcát nézte féltett tükrében, úgy látszik, nagyon meg volt elégedve önmagával, s nagyon érdekelhette mocskos arcának sok apró, förtelmes fintora.

– Mondd, mi történt otthon?

Dezső zavartan és bizonytalanul kezdte:

– Megírtam már, hogy anyánk milyen beteg . . . Az öreg Roth azt mondja, hogy nagyon komoly a baj, a szíve nagyon gyenge . . .

– És te otthagytad őt ilyen súlyos állapotban? – Boriska hangja kissé kemény volt, tekintete pedig Dezső szemüvegére tapadt, mely kicsinyítve mutatta a tétova szemeket.

– Nekem Zágrábba kellett jönnöm a szigorlatok miatt – hazudta Dezső, és lassan visszatért nyugodtsága. – Anyánk mellett ott van Anna néni és Jancsi. Meghagytam nekik, ha a legkisebb rosszabbodás előadná magát, rögtön sürgönyözzenek. Zágrábban elintéztam a

dolgomat, és azért jöttem hozzád, hogy ezt a szomorú tényállást előszóval is elmondjam . . .

– De mi a baj? Hát nem lehet rajta segíteni?

Boriska a hosszú szanatóriumi élet alatt közelebb került az orvostudományhoz, hiszen egész nap betegekről, kezelési módokról és orvosokról beszélgettek. Ha új beteg jött, már ő is érdeklődött, már ő is fogadta a tétova tekintetű jövevényt. „Kavernád van? Fobrózus folyamatod! Ne félj a kavernától. Kapsz pneumothoraxot, ha az nem segít, akkor jön a Jakobaeus-műtét, ha még akkor sem esne össze, akkor még exairesist is kaphatsz . . . Látod, én már átmentem a Jakobaeuson . . .”

Az orvosi kifejezések úgy lebegtek a levegőben, mint a Koch-bacilusok. Boriska hamarosan tájékozott, mondhatni otthon lett a sok orvosi szak kifejezésben, sőt, a betegségek kórtanát, a tüdőbetegség sokféleségét is kezdte érteni, vagy legalábbis sejteni. Dezső újból megingott, istenem, mit is mondjon hamarosan, Boriskát sohasem lehetett becsapni, mindig éles, eleven esze volt, az orvosi dolgokról pedig minden bizonnyal többet tud, mint ő. Egy pillanatig azt gondolta, hogy legjobb lenne elmondani úgy, ahogy volt:

Hajnal felé nyöszörgésre ébredt, szokatlan, furcsa, fájdalmas nyöszörgésre, valami kétségbeesett, halk, töredezett segélyhívásra, mire átfutott anyjához. „Nagyon rosszul vagyok, fiam . . .” – nyögte az anyja, és le-lehunyta a szemét. A homlokán az izzadság gyöngyözött. Dezső a kis Pannit elküldte az orvosért, majd Jancsit költötte fel, és a két fiú ijedten, kócosan, tehetetlenül, a valóságot alig értő szemmel állott az izzadó, ónszínű öregasszony körül. „Boriska!” – suttogta alig hallhatóan az öregasszony. Dezsőt bántotta, hogy anyja most Boriskára gondol, aki rossz tüdejével, elpuhult testével sehogyan se kelhet útra. De a gyöngyöző homlokú beteg nem tágított, folyton Boriskát emlegette egyre türelmetlenebb hangon. „Nem kellene sürgönyözni Boriskáért?” – motyogta Jancsi bamba, álmos arccal. Dezső dühösen, de fojtott hangon támadt öccsére: „Milyen ostobaságot beszélsz! Azt a beteg lányt ide akarod sürgönyözni, hogy az ijedtség meg az utazás teljesen tönkretegy.” Tovább nemigen beszélhetett, mert özvegy Kovácsné furcsán kezdett el pislogni bal szemével. Valami ijesztő és nevetséges volt ebben a féloldali hunyorgatásban. Majd hirtelen szája is mozogni kezdett, meg bal karja, de ez nem tartott sokáig. Két perc múlva özvegy Kovács Istvánné halott volt.

Dezső közben már beszélt. Egészen folyamatosan hazudta, hogy pár nap előtt a topolyai orvost is elhívták, mert az öreg Roth pesszizmusa nyugtalanította őket, ellenben a topolyai orvos sem mondott biztatóbbat. Valami súlyos szívbjaj, azt mondta, a szívizom nincs rendben, érlemeszesedés. Az orvosok sokféle orvosságot írtak, de a mama nem akarja őket bevenni. Minden keserű neki.

Boriska némán lehajtotta fejét, és Dezső elszégyellte magát. Milyen nagyszerűen hazudott, zökkenés, fennakadás nélkül, pedig nem is készült erre a borzalmas mesére, amely meghamisítja anyja igazi halálát. Alig figyelt arra, amit mondott, folyton a valóság járt eszében, a friss sírhant, a ragadós, vajsárga göröngyök, a fonnyadt, szétmálló virágok a pár hetes sír hátán, és lent a koporsó a fekete ruhás öregasszonnyal. Mégis, milyen folyékonyan ment minden!

Péter, a szanatórium öreg, szederjes arcú szolgálja nyitott be a verandára.

– Kovács kisasszony, kilenc órára röntgenre.

– Akkor sietnem kell! Várj itt, Dezső, amíg visszajövök.

Boriska bement a szobájába. Dezső lenézett a parkba. Betegek ögyelegtek a padok körül lustán, fáradtan, a tétlenség céltalan lépéseivel. Jova körül derűs csoport gyűrdűzött.

– Kit látsz a tükörben? – kiabáltak a bolondra.

Jova csak vigyorgott, és nézte szőrös, szutykos arcát. Végre megszólalt:

– Az öcsémet! Az öcsémet!

Minden reggel ezt kérdezték tőle, és minden reggel ezt felelte rá. És majdnem minden reggel az egyik fürgébb járású beteg kikapta Jova kezéből a tükröt, és elszaladt vele. Jova kétségbeesetten kacsázott a tolvaj után lötyögős nadrágjában, csámpás csónakcipőiben, de azért sohasem botlott meg. A tolvaj hamar továbbadta a tükröt, s így Jova hiába kereste annál, aki ellopta. Ekkor hirtelen egy másik betegnél csillant fel a tükör, Jova utánakapott, de most az szaladt el, és adta tovább a bolond tükrét. Így tartott ez a kergetődző játék sokszor fél óráig is, amikor a tükör ismét visszakerült tulajdonosához.

Dezső figyelmesen nézte ezt a groteszk, chaplines játékot, amikor Marica asszony jelent meg a verandán.

– Mi történt maguknál? – érdeklődött a zágrábi asszony. – Talán csak nincs baj?

– De igen – szölt Dezső nagyon egyszerűen. – Meghalt az anyánk.

Olyan jólesett végre őszintének lennie a sok hazugság után, de Marica asszony ijedt, izgatott tekintettel fogadta ezt a hírt. Halkabbbra fogta hangját, és úgy kérdezte:

– De Boriskának nem mondta meg?

Dezső megrázta a fejét. Marica asszony leültette Dezsőt, és részletesen kikérdezte, hogyan történt a dolog, s mik a tervei Boriskát illetőleg. Azt hiszi, Boriskára rettenetes hatással lesz a hír, hiszen neki az anyja volt mindenc: támasza, vigasza, reménye. A beteg emberek rendszerint túlértékelik azokat, akiknek szeretetére számítnak. De talán egy anyát nem is lehet túlértékelni . . . Marica okosan beszélt, és úgy látszott, teljesen együttérez Boriskával. Azok közé a puha, meleg, megértő zsidó asszonyok közé tartozott, akik mindjárt az első találkozáskor azt az érzést keltik, mintha régi, meghitt, azonos érzésvilágú ismerősök lennének.

Nemsokára Darinka is kijött, és a többi betegek is elfoglalták helyüket a nyugóágyakon. Darinkának Marica asszony suttogetta el a hírt, aki riasztó, tanácstalan szemekkel nézett ide-oda. Borzasztó! Mit fognak most csinálni? Marica azt a tanácsot adta, hogy Dezső menjen a postára, frasson egy sürgőnyt magának, amelyben öccse rögtön hazahívja. Délután ismét jöjjön el, mutassa meg a sürgőnyt Boriskának, és este utazzon haza. Hazulról pedig rögtön sürgönyözzön meg a halálhírt, nehogy Boriska sokáig bizonytalanságban maradjon. Akármilyen rettenetes is lesz ez a sürgöny, mégsem lesz váratlan, s így okozza talán a legkisebb megrázkódtatást.

Boriska hamarosan visszatért, és Marica asszony, úgy, mint mindig, most is szóval tartotta a társaságot. Az orvos szigorúságáról beszélt hátborzongató történeteket, hogyan őrködik a házirend betartása és a szanatóriumi erkölcsök felett. Boriska kedvetlenül látott, de azért elmosolyodott. Marica asszonynak egyik nővére Suboticán van férjnél, azelőtt sokat volt nála, és megtanult néhány magyar szót. Marica magyar beszéde mindig viharos derűtséget keltett, oly szellemesen labdázott, játszadozott a magyar szavakkal, mintha jelentésüket is tudná. Ez a játék nemcsak Boriskát mulattatta, akit a zagyva értelmetlenség is szórakoztatott, hanem a többieket is, akik egy szót sem tudtak magyarul. Megtörtént, hogy Boriska is sokszor magyarra fordította a beszédet nemcsak azért, mert megunt a horvát és német szavak közötti bukdácsolást, hanem azért is, mert valóban azt hitte, hogy Marica ért magyarul. Marica asszony valóban nyelvtelhetség volt, magyar szókinccse szinte napról napra szaporod-

dott, és játéka a magyar szavakkal egyre mulatságosabb, szívesebb lett. Darinka asszony lelkes olasz felkiáltásokkal fűszerezte Marica magyar beszédét, amire a sarokban egy belgrádi kisasszony francia gyermekverseket kezdett el szavalni. Mindenki túl akarta kiabálni a másikat, végül is az egész bábeli nyelvzavar hatalmas hahotában oldódott fel.

Marica kísérlete a magyar beszéddel ez alkalommal sikertelen volt. A verandán mindenki tudta már a gyász hírt, csak Boriska nem. Darinka úgy tett, mintha olvasásba merült volna, a vékony hangú belgrádi kisasszony valami színes kendőt horgolt különös buzgalommal, de Boriska fiatal, pajkos tobzódását is megdermesztette már a gond, mint mezei egerek játékát az őlyv egyre növekvő árnyéka.

Különb en is már az orvosi vizit ideje következett, s ilyenkor a betegek olyan engedelmesekek voltak, mint kicsi óvodások. Ilyenkor mindenki a házirend szigorú szabályai szerint viselkedett, sehoh hallatszott több kacagás, hangos beszéd, nem csattogott a kártya, a gramofonok sem pattogták, prüszkölték az unalomig ismert foxtrottokat. Ez a vizit előtti csend sokban hasonlatos volt a főigazgatói látogatásokhoz, amikor a tanulók és a tanárok egyformán drukkoltak, és nyugtalan, szorongó szívvel várták az ajtónyílást.

*

Dezső ekkor már tündőve sétált a lankás hegyi úton a kis gostilna felé, ahol reggel megszállt. Így hát nem fog itt aludni, délután megmutatja a hamis sürgönyt, este pedig megint vonatra ül, hogy visszautazzon „nagybeteg” anyjához. Fáradt volt, fejében még az éjjeli vonat kába kattogása zúgott, s egyszerre csak azt vette észre, hogy maga is hinni kezd a hazugságot: a még mindig élő anyát, aki izzadt homlokkal, merev, szürke arccal őt várja. Talán Boriska után fog kérdezősködni, ha hazakerkezik. Azt is megkérdezi, hogy hozott-e szennyest, mert holnap jön a Mari, és kimossa. „Szólj Panninak, hogy hozza be a teádat!” Szinte tisztán hallotta anyja hangját. Talán már nem is fekszik az ágyban, talán már fenn járkal, biztosan a konyhában főzi az ebédet, sima fehér haja, öreg, foltos, fakó fekete köténye beissza a zsír- meg a hagymaszagot . . . most kinyitja a sparthert ajtaját, melyről már levált a fogantyú, és vörös, eres kezével a tűzre rak . . .

Dezső már a kis gostilna ágyán feküdt, s hamarosan elaludt abban az édes, furcsa hitben, hogy nem történt semmi, s hogy holnap reg-

gel odahaza várni fogja az anyja. Álmában is otthon járt a kertben, néhány érett körtét talált az egyik fán, s bevitte anyjához. Jancsi mindjárt beleharapott egyikbe. Anyja feddőleg nézett Jancsira. „Boriskára nem is gondolsz? Hogy örülne szegény, ha kapna néhány hazai körtét.” „Csomagold be őket, anyám, én holnap úgyis Boriskához megyek.” – mondja Dezső. „Sürgönyt kaptam, hogy utazzak.” „Sürgönyt? – kérdezte gyanakodva az anyja. – Hol van az a sürgöny? Én is veled megyek . . . Én is veled megyek!” Szemében furcsa aggodás vibrált és kék fényű könnyek csillogtak. „Még egyszer látni akarom a lányomat! Az én Boriskámat!” Kovácsné hangosan sírt, és jajveszékelt . . .

Négy óra után Dezső a postahivatalban gondosan és készségesen kiállított sürgönnyel ismét felment Boriskához. Marica és Darinka feltűnően tapintatosak voltak, mindjárt egykedűl hagyták a testvérpárt.

– Sürgönyt kaptam hazulról – kezdte elszántan Dezső. – Jancsi sürgönyzi, hogy anyánk megint rosszabbul van . . .

Boriska a sürgöny után kapott. Pár percig szótlánul bámulta a súlyos szavakat, azután nyugodtan kérdezte:

– Szóval ma este utazol?

– Igen.

– Gyerünk le a parkba, vagy valamelyik erdei útra . . . Itt zavarhatnának . . . Szeretnék nyugodtan beszélni veled.

Felkapta a kabátját, belekarolt bátyjába, és lassan lementek a parkba. Nyűgös, kínos dolog volt, hogy az ismerősök köszöntek és kérdezősködtek. Végre egy hűvös erdei útra tértek, ahol már nem találtak betegekkal. A nyirkos, friss avarnak, a buja kis erdei virágoknak édes, lágy illata pihegett az őszi erdőben, lent pedig patakok csobogtak duruzsoló egyhangúsággal. Leültek egy padra, de nem tudták elkezdni a beszélgetést. A hideg csend szinte fojtogatta torkukat. Végül is Boriska kezdte el nagyon halkán:

– Ez borzasztó, Dezső . . . Te most hazamész, és én nem mehetek veled.

Valaki kaszával suhintott a bükkösök között, és a riadt falevelek engedelmesen hullottak le az útra.

– Anyánk meg fog halni . . . Tudom . . . És én nem fogom látni többet.

Dezső kellemetlenül érezte magát. Hazudjon? Már szinte becstelenségnek tartotta a hazugságot, de hiszen minden vigasz hazugság. Nehezen indult a beszéd.

– Nézd, Boriska, te most beteg vagy, s neked csak egy célod lehet: ismét meggyógyulni. Ez az utazás talán mindent lerombolna, amit eddig a hosszas gyógykezelés nagy nehezen felépített. Te ezt jól tudod, jobban, mint én. Belátom, hogy milyen rettenetes most itt lenned, mikor tudod, hogy anyánk súlyos betegen fekszik otthon, de te jól tudod, hogy a te jelenléted még nem hozhat gyógyulást anyáknak, viszont az utazás, az izgalmak kockára teszik az eddig elért eredményeket, sőt a teljes gyógyulás lehetőségét is . . . Ezért, Boriskám, te elmész szépen a kápolnába, anyánkra gondolsz, imádkozol érte, és mindig veled vagy.

Boriska nem tudott sírni. Arca néha meg-megrándult, keze is finoman remegett, hangján érezni lehetett a túlfeszült idegállapotot, valami furcsa szárazság volt a hangjában, s ez a belső szárazság felszította könnyeit is. Kínos gátlások meg a beidegződött szanatóriumi fegyelem késleltették a könnyek kitörését. Nagyon kellemetlen volt ez a feszült, fojtogató, de feloldódni nem tudó idegállapot, még teszi rosszulléttel is járt: kínos fejnemással, émelygéssel, sajgó izomrándulásokkal.

Dezső csak beszélt vontatottan, minden meggyőződés nélkül. Hogy talán még minden rendbe jön, hiszen a szívbetegségek kiszámíthatatlanok, az öreg Pali bácsi, a nyugalmazott százados már vagy negyven éve szívbajos, azért is nyugdíjazták, az orvosok mind lemondtak róla, és még mindig él. Mindennap maga megy a mészárszékbe . . .

Olyan szép volt az őszi erdő. Az egyik fenyőn fekete mókus hancúrozott. Mulatságos, villámgyors ugrásokkal hol itt, hol ott termett, átugrott a szilfákra, a bükkösökre, letörte a tar ágacskákat, néha játékosan lóbálta magát, majd lecsúszott a fenyő sudaras törzsén, hogy hirtelen megálljon valahol, és átvesse magát egy csábító bükkfaágra.

– Sok mókus van itt? – kérdezte szelíd mosollyal Dezső.

– Elég sok. Kedves állatok . . . El tudom nézni őket . . . – felelt Boriska fakó hangján, és úgy érezte, mintha gombóc lenne a torkában.

A mókus egyre merészebb mutatványokat végzett, mintha csakugyan szórakoztatni akarta volna a padon ülőket. A fojtogató hangulat enyhülni kezdett, még Boriska arcára is szelíd derűt csalt ez a virgonc, lompos farkú légtornász. Alföldi emberek sokáig elbámészkodnak ezeken a hegyvidéki furcsaságokon, sőt maga az erdő vará-

zsa is élénkebben hat rájuk. A két szomorú bácskai lélek észre sem vette az idő múlását. Mintha sötétedett volna. Dezső órájához kapott:

– Már háromnegyed hat! Hatkor jön az autó. Isten veled, Boriskám! Sietnem kell.

Boriska szenvedélyesen átölelte bátyját a búcsúzásnál. Ott szeretne volna fogni, mert ijedve gondolt a rettenetes egyedüllétre. Egyedül lenni a borzalmas bizonytalansággal, a halál kikerülhetetlen gondolatával. Talán már meg is halt, talán holnap . . .

– Ha még élve talárod . . . csókold meg, és mondd . . . hogy mindig veled vagyok . . .

Dezső a széteső hullára gondolt ott a bácskai temetőben, és könnyen megborzongott.

– Csak bátorság és okosság, Boriska! Talán nem is olyan veszélyes anyánk helyzete . . .

Boriska lekísérte bátyját az országútig, azután sietve, lihegve visszatért. Szemci szárazak maradtak. A járás nagyon nehezen ment, különösen a lépcsómászás. Alig kapott levegőt, mire szobájába ért. Levetette magát az ágyra, és hőmérőjét bedugta a szájába. A mérés alatt rendszerint olvasni szokott, de most csak a mennyezetet nézte mereven, zúgó, kába fejfel.

– Meddig méred magad? – kérdezte Marica asszony. – Már húsz perce van a szádban a hőmérő.

Boriska kivette: 38,8. Ilyen sok talán sose volt, még az operáció után sem. Csendesen levetkőzött és lefeküdt. A borzongás csiklandozta, ostorozta, de Boriska alig vett tudomást róla. Marica aggódó arccal élcelődött, kis mosolyt, kurta fejbiccentést várt, azonban mindhiába. Boriska merev, csúnya arcával a mennyezet felé fordult, és néma maradt.

Úgy érezte, hogy fejében valami a pattanásig megfeszül. Valaminek történni kell, talán hányni fog, talán vért fog köpni, talán záporozó zokogásban fog kitörni. Valaminek történnie kell, mert nem bírja tovább ezt a feszülést. Így múlt el az éjjel, de a feszülés nem engedett. Néha anyja jött oda ágyához, hideg vizet hozott a mosdótálban, hogy borogatást tegyen a fejére, máskor Dezső állt mellette, és csitítgatta: mindjárt meg fog halni . . . ne félj, majd imádkozni fogsz a kápolnában . . .

Reggelre esett a láz, az osztályos orvos megveregette Boriska arcát, és mosolyogva mondta:

– Csak nyugodtan, Boriska. Szép nyugodtan ki fog feküdni a verandára, és nézni fogja, hogy milyen szépen süt a nap . . . Szép az ősz, Boriska. Ugye?

Boriska mosolyogni próbált. Marica anyáskodva öltöztette, majd kivezette a verandára. Közben beszélt, csacsogott, s Boriska megsimogatta fejét, mikor becsomagolta a takaróba. Mégiscsak jó, hogy szeretik, hogy babusgatják, hogy így törődnek vele itt az idegenben. Ez megható dolog, sírásra készítőd, csak az a rettenetes, hogy nem tud sírni.

Darinka is segíteni akart valamit, s Boriska ekkor vette észre, hogy a dalmát asszonynak milyen vörösek a szemei. Darinka zavartan ajánlkozott, hogy egy vállkendőt is hoz, mert kissé hűvös van. Boriska megköszönte, és kérte, hogy ne fáradjon, hiszen nem fázik. Meg akarta kérdezni, hogy mi bántja, de nem volt ereje hozzá. Marica észrevette Boriska nyugtalan, csodálkozó tekintetét.

– Ne nézz úgy rá, az urától kapott levelet, azért sír. Már megint a régi nóta: a tanár úr nagyon féltékeny, mióta Darinka megírta, hogy a főorvos nagyon kedves hozzá, és külön is megvizsgálta.

Darinka nagyon szomorúan mosolygott. Boriska érezte, hogy be akarják csapni, ez nem lehet igaz, a posta csak tíz óra tájban jön . . . De miért sír akkor Darinka? Éjjel hallott valami suttogást, de semmit sem értett belőle. Talán róla beszéltek, őt sajnálták? De sokkal fáradtabb volt, a fojtogató nyomás is kábította, s így nem tudott a dolgok nyitjára jönni.

Így múlt el a nap, s négy óra tájban végre bejött Lojzek, a félkező postás, aki a háború alatt Pesten is járt, s ott megtanult néhány magyar szót.

– Alászolgája! Boriska kisasszony. Telegram jönni.

Boriska nyugodtan aláírta a vényt. Darinka sietve, riadt tekintettel kiszökött a verandáról, Marica asszony pedig a korláthoz ment, és lenézett a parkba, amelyen keresztül két apáca sietett a mosoda felé. A kertész új krizantémokat ültetett a kerek ágyásokba. Messze az országúton egy motorbicikli pufogott, és küszött fel a hegynek. Ez biztosan Lovrenc doktor! Fent a harmadik emeleti verandán megszólalt a gramofon. Pár napja mindig ugyanazt a foxtrottot játszotta az a dalmát kisasszony, aki már két éve a szanatórium lakója. Mi is a címe? Sweet and Lovely . . . vagy talán Sweet and Charming . . . ilyesvalami.

Boriska elolvasta a sürgönyt, és letette a takaróra. Végre Marica megfordult, és nagy, kérdő, nyugtalan szemekkel nézett a sürgönyre.

– Mi az?

Boriska némán odanyújtotta neki a sürgönyt. Eszébe se jutott, hogy a sürgönynek magyar a szövege, s így Marica nemigen értheti. Marica halkán kérdezte, mintha választ se várna:

– Meghalt?

Boriska bólintott, és meredten maga elé nézett. Marica végigsimította a magyar lány kemény, szőke haját, és alig tudta visszatartani kitörni készülő sírását. Jól ismerte Boriska viszonyait, tudta, hogy most ez a csúnya, beteg lány teljesen árva. Nincsen már otthona . . . Azt is tudta, hogy mellhártya-összenövések miatt a kaverna nem fog zárulni . . . Mit is fog kezdeni ez a beteg lány anya és apa nélkül? Itt, a szanatóriumban idegen, otthon idegen . . .

Fojtogató csend terpeszkedett a verandán. Milyen rettenetes is ez az élet!

Egyszerre csak Jovica, a fiatal Novi Sad-i tengerészhadnagy jelent meg az ajtóban, aki többször fel szokta keresni Boriskát, mint földit. Noha Jovica sohasem járt magyar iskolába, mégis jól beszélt magyarul. Ennek oka nemcsak az volt, hogy gyermekkorában mindig magyar szomszédai és magyar játszótársai voltak, hanem az is, hogy eddig jóformán csakis magyar lányoknak udvarolt. Boriska nem volt szép, kemény vonásai, makrancos, szőke haja és mosolygáshoz kibukkanó felső metszőfogai nem tették csinos jelenséggé, a tengerészhadnagy mégis úgy találta, hogy benne is megtalálható az a titkos varázs, amelynek eredete talán az ósrégi, ázsiai szerelmi kultúrszokból magyarázható. Jovica legalábbis így hitte, s csökönyösen tűrte barátainak gúnyolódását, magyarón-vádjait. Mindig derűs volt, és nagyon kellemes, meg szellemes társalgó.

– Na, mi az? – kérdezte elpusztíthatatlan mosolyával. – Családi jelenet? Félteékenység? A három istennő talán összeveszett Párizs almáján.

– Ó, semmi – mosolygott Boriska. – Üljön csak le.

Marica kissé hátrament, inteni akart a hadnagynak, hogy hagyja most Boriskát, de a hadnagy mindjárt egy vidám történetbe fogott, szobatársának, a mamlasz pančevói kereskedőnek tegnap esti kalandját beszélte el. A kereskedő tegnap este kilenc órakor egy szléeses csomagot készített, virágot is tűzött tetejébe, és spárgán leengedte az első emeleti ablak elé. Ott egy csinos szkopjei asszony lakik, meg egy požarevacai tanítónő. Mikor azok a csomagot észrevették, természetesen mindjárt utánanyúltak, de a kereskedő ilyenkor röhögve

felrántotta a skatulyát, mint az éhező Tantalosz körtéit az istenek. Persze nevetés, sikoltozás kísérte ezt a játékot az első emeletről is. Egyszer csak az orvos dörgő hangja hallatszott a folyosón. A kereskedő ijedt patkány módjára bebújt az ágyba, s az ablakra erősített csomagot továbbra is lögni hagyta. A hölgyek így nyugodtan kivethették a három Duchese körtét a skatulyából, de ezzel még nincs vége. A begyulladt kereskedő, mikor már azt hitte, hogy elmúlt a veszedelem, ismét kibújt az ágyból, hogy megnézzze, mi van a skatulyával. Fel akarja húzni, de érzi, hogy nehezebb, mint mikor leengedte . . .

Marica már eltűnt a verandáról, és úgy látszott, mintha Boriskát szórakoztatta volna Jovica elbeszélése, vagy csupán a magyar szó esett jól. Mással nem is volt alkalma anyanyelvén beszélni. Fejében a tegnapi óta tartó feszülés alig engedett valamit, az anyanyelv könnyen folyó árja mégis megkönnyítette a szavak és gondolatok kapcsolódását.

– Nem akarja megnézni az új képeket? – szólalt meg hirtelen Marica az ajtóban. – Azokat, amiket még a bledi kirándulásról csináltam.

A hadnagy zavarban volt: Marica hívja, Boriska meg marasztalja, még a történet végére sem kíváncsi . . . itt történt valami. Felállt, Boriskának azt mondta, hogy még visszajön. Persze nem jött vissza, mert Marica tudomására adta a gyász hírt.

Boriska egyedül maradt. Az órák lassan kúsztak el a kihalt veranda felett. Marica minden látogatót elküldött, már a folyosón lesbe állt, nehogy valaki Boriskát zavarni merje. Darinka asszony a szobában ült, nagyokat sóhajtott, néha könnybe lábadtak szemei, és hat órakor 37,5-öt mért. Fent a harmadik emeleti verandán a dalmát kisasszony állandóan húzogatta gramofonját, és forgatta a kopott, csömörlő slágereket.

Boriska úgy érezte, hogy most már mindennek vége. Nagy céltalanság ástott feléje a lassan boruló őszi délutánból. Mit keres ő még ebben az életben ilyen árván, elhagyottan, betegen? Nincs már senkije sem, aki becézne, babusgatná, pedig neki erre van szüksége, e nélkül el se tudja képzelni az életét. Ő küzdjön, harcoljon beteg, elpusztult szervezetével, érzékeny, fáradt lelkületével?

Végre este lett, és Boriska bement a szobába. Darinka és Marica nem beszéltek hozzá, de csupa aggodalom, segíteni akarás volt az arcuk. Boriskának azonban nem kellett semmi. Merev arccal, zúgó, feszülő fejjel, homlokába hulló hajjal ült ágya szélén, és a fehér, sza-

natóriumai fal árnyékait nézte, ki tudja, meddig, lázát nem mérte. Minek?

Egyszerre felugrott, és felnyitotta szekrényét. Sokáig nézte ruháit, majd fehérneműje között kutatott. Végre talált egy fekete selyemkendőt, melyet még anyja adott neki, mielőtt a szanatóriumba jött volna, hogy télikabátja alatt a nyaka körül viselje. Ez volt az egyetlen fekete darab az egész szekrényben.

– Feküdj le, Boriska! – szólalt meg Marica asszony az ágyból.

Ekkor vette csak észre, hogy társnői már az ágyban fekszenek. Marica asszony éjjeliszekrényén az óra már fél tízet mutatott. Kint is már minden csendes volt.

– Mindjárt lefekszem . . .

Szomjas volt. Mohón nyúlt az éjjeliszekrényen álló tejescsésze után. Jóformán semmit se evett aznap. Marica boldogan nézte, mint hörpinti le tejét. Hamarosan levetkőzött, lefeküdt, és Marica eloltotta a villanyt. Aludni azonban senki sem tudott, a halott anya eljött abból a sivár, bácskai temetőből, s most ott állt, járkált, sóhajtozott és hallgatott a sötét szobában.

Boriska lassan felkelt, és halkán felöltözött. A két asszony lélegzet-visszafojtva figyelte a történendőket. Boriska fejét gondosan bekötötte azzal a fekete kendővel, amit az asztalra készített, felvette kabátját, és puha házcipőjében kiosont a verandára. Árnyéka olyan volt, mint valami öreg parasztasszonyé. Marica riadtan felült, Darinka egész testében remegett.

– Ez még kárt tesz magában . . . Meglátod!

Boriska rákönyökölt a veranda korlátjára. Ha leugorna, különösebb baja nem történe, hiszen lent puha a pázsit, és a két emelet még biztos lábtörést sem jelent. Talán kötél? De honnan? Revolver? Jovicának van egy, egyszer meg is mutatta, ő biztosan ideadná . . . Vagy lopjon Cecília nővértől egy üveg morfiomot? Este, mikor a nővér vacsorázni megy, többször nyitva hagyja a kis ambulancia ajtaját. Az üvegekre rá van írva a gyógyszer neve . . . Nem tévedne . . . Ez lenne a legjobb.

Ó, ha anyja tudná, hogy most mire gondol! Vagy talán tudja is, és most fejét rázza, sima ősz fejét: Boriska, Boriska! . . . De hiszen anyja nincs többé, minek hát tovább? Kinek fontos az ő élete?

Mikor tavaly karácsony előtt az első tüdővérzése volt, az öregasszony maga ment a kútra, és folyton hozta a jeges vizet a borogatáshoz. Didergős éjszaka volt, Dezső nem volt otthon, Pista a patikába

ment az öreg Roth receptjével . . . Az öregasszony kissé nehezen zihált a hidegtől, a vízfordástól, az izgalmaktól. – Ki tudja. De kemény, nagy hittel mondta, mikor lánya homlokára tette dologban eldurvult, vörös kezét:

– Ne félj, lányom, majd meggyógyulsz. Az Isten majd megsegít.

Mindenét odaadta volna lánya egészségéért. És most Boriskának minden szeszélyes, sértő, goromba szava eszébe jutott, amit valaha anyjának mondott. Milyen türelmetlen, milyen igaztalan volt ezzel a jószágos öregasszonnyal, mikor nem tudta beállítani a rádiót, mikor nehéz, kozmás szagokat hozott be maszatos, öreg kötényével vagy szakadt berlinerkendőjével a konyhából, mikor a fiúk szobájában sohasem találta meg azt a könyvet, amelyet éppen olvasni szeretett volna, vagy mikor nyájasan marasztalta a kellemetlen s amúgy is nehezen távozó látogatókat.

– Anyám! Édes, jó anyám!

Mintha valaki torkon ragadta volna. Ide-oda tántorgott, fulladozott, majd levetette magát az egyik heverőre. Marica ott állt a folyosó sarkában, és dideregve várta, mi fog történni. Boriska még fél óráig vergődött, tipegett, jajgatott, hápogott, és suttogta a furcsa magyar szavakat. Végre elfogta a zokogás, fejét befúrta a párnába, és válla szaporán rángatózott. Agyában mintha enyhült volna az abroncsszerű feszülés, de ez a lazulás nemsokára valami zuhanáshoz kezdett hasonlítani, valami lassú, majd egyre gyorsuló süppedéshez. Mintha egyre sötétedő, feketedő talajtalanságba csúszna, zuhanna. Mi akadályozza meg ebben a zuhanásban? Milyen szálak kötik még az élethez? Mi célja lehet árva, beteg, munkátlan és terméketlen életének?

– Utánad akarok menni! – sírta, mint egykoron gyerekkorában, mikor nem vitték el a piacra vagy a nagyboltosék lakodalmára.

Igaz, van két fivére, jó fiúk, akik azonban mégiscsak saját útjukat járják. Ostobaság lenne tőlük megértést várni, kegyetlenség lenne odaadó támogatásukat követelni, mikor oly nehéz ma az élet, a tanulás, az állásszerzés. Mindegyiknek szüksége van örökségrészre, hiszen nem is sok esik egyre. Ő sem hiszi, hogy hátralévő éveit szanatóriumban töltsse. De akkor hol és hogyan éljen? Kinek a segítségét kérje? És miért nyújtani meddő, céltalan életét?

– Édes, jó anyuskám . . . Utánad akarok menni . . .

Marica megnyugodva ment vissza a szobába. Darinka riadtan pattant fel:

– Mi az?

– Most már nyugodt . . . Már sír . . . Végre tud sírni. Ez hiányzott szegénynek.

Az asszonyok megnyugodtak. Éjfélre járt már az idő. A közeli faluban megkongatták a harangokat. Szombatról vasárnapra virradó éjjel volt, s a vasárnap első órájában rendszerint megkondultak a kis szlovén templomok harangjai. Az égbolt csupa csillag volt, a mosoda előtt sárgán, csúnyán virrasztott a villany. Boriska felfigyelt. A harangok kiabáltak, kopogtak, zúgtak, záporoztak. Mintha temetnének valakit. Olyan furcsa, olyan csodálatos, olyan hatalmas volt ez a harangszó ebben a hűvös, békés, csillagsugáros éjszakában. A szanatórium csendes és sötét, csupán annak a szerencsétlen szlovén mérnöknek szobájában ég a villany, akinek már csak napjai vannak. Mindig vérzik . . .

Milyen csodálatosan remegnek a csillagok. Talán odaszáll a lélek a halál után. Egyszer olvasott egy könyvet valami asztrálestekről. Most eszébe jutott, milyen hévvel magyarázta, bizonygatta a könyv szerzője a lélek halhatatlanságát . . . Ki tudja, mi van a halál után?

Csillagok, végtelen távolságok, elképzelhetetlen messzeségek . . . Isten . . . élet . . . halál . . . örökkévalóság . . . Mikor Rómában járt, egy szép homlokú magyar szerzetes, aki a zarándokokat vezette, Michelangelo Mózes-szobra előtt arról beszélt, hogy a nagy művészek azért alkotnak halhatatlan műveket, mert Isten nekik is ad az ő halhatatlanságából . . . Olyan egyszerűen és sejtelmesen hangzottak ezek a szavak ott a San Pietro in Vincoli bársonybarna homályában . . . Mintha akkor megértette volna Istent és a világ értelmét . . . Szép kék szeme és lágyan zsongó baritonja volt a szerzetesnek. A homloka pedig olyan tiszta volt, mint a felhőtlen ég. Ha ez az ember most itt lenne mellette . . .

Boriska heverőágyát a korlát mellé húzta, megigazította a sírásban félrecsúszott fekete kendőjét, rendesen lefeküdt, betakaródzott, és úgy nézte a távoli hegyek ködös árnyait, a fenyők finom fekete sziluettjeit, a csillagok remegő milliárdjait. A harangok még mindig zúgtak. Már nem sírt, szeme csodálkozva, szinte szomjasan nézte az éjszakát, mint valami ismeretlen, izgató panorámát. Nagy áramlása teljesen kitöltötte lelkét, minden figyelmét a fények és árnyak mozdulatlansága és titokzatossága kötötte le. Maga se tudja, hogyan múltak el az órák. Mintha valaki mellette lett volna, becézgette, simogatta, babusgatta volna . . . Talán az anyja? Talán a tiszta homlo-

kú római szerzetes? Vagy valami titokzatos szellem, aki itt bolyong a bagolyhuhogós éjszakában?

Milyen csodálatos dolog volt a keleti égbolt fokozatos sápadása! Boriska még sohasem látott ilyen virradatot. Kék ködök derengtek, mállottak szét a hegyek és erdők között, és furcsa, sötét gályák vitorláztak nyugat felé a költözködő éjszaka után. Felhők lettek volna, vagy az éjszaka halálra ítélt árnyai, melyeket elolvaszt a fény, mint ólmot a tűz? A rigók már mozgolódtak, a verebek szószátyár módra csiripeltek. Fent, a szanatórium mögül a hegyről valami torz kiáltás nyúlott el: Jova, a bolond üdvözölte a hajnalt.

Boriska lehunyta szemét, és hamarosan elaludt a lassan pirosodó hajnalban, a zajosodó ébredésben. Fejkendője megint félrecsúszott, de arca nyugodt és megbékélt volt, mint egy boldog halotté.

FEJEM LEHULL AZ ASZTALRA

Ó, hogyan és hova lehetne menekülni? Fejem lecsik az asztalra, erősen lehunyom a szemem, és megkísérlem elgondolni a menekülés lehetőségeit, mint életfogytiglan elítélt rablógylkos. Végtelen erdőben megyek, szeptember van, lágy, lankadt lelkű szeptember, ájultan szédülnek le a falevelek, a banánzöldek, a narancssárgák, az aranyhátúak, az ezüstszívűek, a bronzkórosak. Körülöttünk a csend zúg, az időtlen és végtelen csend, mely fogócskát játszik a borzalommal a bársonyos fák között. Eltévődünk a csendben, a végtelenségben, nincs többé holnap és mindennap, nincs fizetési határnap, váltó, elseje, részlet, foglalás, végrehajtás, gazdasági válság, családirtás a külvárosban. Kiegyenesedünk, és mélyebben lélegzünk: milyen tiszta itt a levegő! Milyen tiszta, milyen szabad itt az életünk! Vagy talán valahol az Óceán partján heverészünk, a nap kreolra perzseli meztelen testünket, és körülöttünk végtelen a víz, végtelen az ég, végtelen a sziklák szirtje. Nem kérdezzük, hol vagyunk, elhagyott polinéziai szigeten vagy ember nem lakta afrikai parton? Háborúk előtt vagy után, az óceánrepülés korszakában vagy ezer esztendővel azelőtt? Csak a hullámok lágy locsogását halljuk, ezt az örök, tiszta muzsikát, mely teljesen betölti lelkünket, mint poharunkat a gyöngyöző, bugyogó forrás vize. Nem halljuk a sok száz nyelvű panaszt és átkot, a konferenciák üres határozatait, a hétköznapi intéseinek dörgő hazugságait, a sűrűt, a sortűzet, a hiú vigaszokat és a hitetlen reménye-

ket: az Óceán csak egy nyelven beszél, és folyton csak azt mondja: élet! élet!

Jó lenne most Firenzében élni San Marco kolostorában, és nagy munkát írni Fra Angelico de Fiesoléről meg jámbor, áhítatos freskóiról, a szép, szűzies, angyalos mennyországról, amely ott ragyog, virágozik és énekel a derűs bolthajtások alatt. Vagy régi pátenseket és pecsétes leveleket böngészni és rakosgatni egy öreg, görnyedt skót levéltárban. Vastag köd takarja el a jelent, az ablakon csak a kert néhány közeli fenyője kandikál be, Anna királynő ábrándosan írja nevét a skót–angol unió okmánya alá. Lady Sarah Marlborough panaszos levelet ír férjének Franciaországba, hogy a királynő szekatúrája már elviselhetetlen. A herceg ígéretet küld, és türelmet ajánl. A tory párt bizakodik, hogy győzni fog. Indiából két láda gyöngyöt hoztak a királynőnek. Kint sűrűbb lesz a köd, elszűpöd a jelen, a világ bezárul a fólíánsok körül. Nem hagyom el a levéltárt, nem olvasok újságot, harcias beszédeket, gazdasági beszámolókat, véres riportokat, bezárom magam a múltba, mint valami selyemgubóba.

De így se lesz jó. Máshova kellene menekülni. Messzebbre, mert a Ma mégiscsak utolér. Vagy talán a Mát kellene átformálni, hogy száműzzem a menekülés örök gondolatát? Falakat bontani, hidakat építeni, dreadnoughtokat süllyesztetni, gázbombákat eltüntetni, ágyúkból fároszt önteni és lankadatlanul gyomlálni a gyűlölet gyarló gyomát. De lesz-e társam a munkában és a hitben? És lesz-e héraklészi erőm a százfejű hidrát, a sztimpalidák rablólhadát kiirtani? Hiszen minden levágott fej helyébe kettő nő, a rettenetes embergyilkoló madarakat pedig emberi hang nem hessegeti el erdcink sűrűiből. És élnek-e még hatalmas Zeuszok és fényes Athénék, akik erőt, szellemet, világító lángot öntenek csüggedő lelkünkbe? Mennyit kellene rombolni, és mennyit építeni! A drótsövények még az emberek közt állnak, és nincsenek hidak, melyeken átjuthatnánk a másik partra, az idegennek, ellenségesnek hitt lelkekhez. Mennyi munka, ó, mennyi munka! És sokáig borzongva, lehervadt kezekkel állok a rengeteg tennivaló előtt.

Végül mégis felállok, és kimegyek a világba, a recsegő romok, a szúrós sövények és sanda gonoszságok közé. Bátran, keményen lépkedek, mint aki tudja útját és célját. Az igaz ember felé megyek, aki felépíti a jobb, a tökéletesebb világot. Igen, a tökéletesebb világot!